

УДК 738.8(477.86)—056.45

Галина ІВАШКІВ

ГОНЧАРСТВО ПОКУТТЯ: ОСЕРЕДКИ, МАЙСТРИ, ТИПОЛОГІЯ ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБІВ

Проаналізована діяльність гончарних центрів Покуття, які функціонували у краї з кінця ХІХ століття. Серед них не лише Коломия та Кути, а й Войнилів, Ганнусівка, Кулачківці, Снятин, Тисмениця та інші, майстри яких зробили вагомий внесок у розвиток українського декоративно-ужиткового мистецтва. Розглянуті зразки продукції й деяких сучасних підприємств з виробництва кахель та посуду. На основі архівних джерел, музейних збірок, приватних колекцій та експедиційних матеріалів визначена типологія глиняних виробів, схарактеризовані їхні художні особливості, введені в науковий обіг імена гончарів та низка унікальних пам'яток.

Ключові слова: Покуття, гончарні центри, майстри, глиняні вироби, типологія, художні особливості.

© Г. ІВАШКІВ, 2017

На відміну від народної кераміки Гуцульщини, що була в полі зору багатьох науковців та краєзнавців, здебільшого українських і польських, вироби покутських майстрів вивчені недостатньо. Досі дискусійними є питання етнографічного районування України [84; 85; 73], а відтак походження назви та меж самого Покуття [84; 85; 73; 116; 99]. Адже окремі місцевості Покуття вважають то покутськими, то гуцульськими, то бойківськими. Це спричинило неузгодженості у дослідженнях фольклористів, етнографів та мистецтвознавців: головними осередками Гуцульщини, окрім Косова та Пістиня, вважають також Кути й Коломию [88; 100; 67], або навпаки — до покутських осередків гончарства відносять Косів та Пістинь¹ [125; 90].

Покуття — це край з великими покладами якісної глини. Відомо, що на території регіону знайдено чимало археологічних артефактів різних часів і культур, зокрема трипільської (Незвисько² [104, с. 136], Грушів, Тисмениця³, Коломия), шнурової кераміки, культури Карпатських курганів, ранніх слов'ян, періоду Київської Русі тощо [138].

У деяких населених пунктах Покуття гончарством займалися упродовж ХVІ—ХХ ст., однак його розквіт в Україні припадає на кінець ХІХ — початок ХХ ст. — тоді налічувалось понад 700 гончарних осередків. З кінця ХІХ ст. десь до 1970-х рр. на Покутті було принаймні 15 центрів гончарства, серед яких Войнилів, Ганнусівка, Гончарів, Гончарівка, Коломия, Кулачківці, Кути, Обертин, Отинія, Пасічна, Снятин, Струпків, Тисмениця, Тлумач, Угорники. Звісно, у мистецтвознавчих та етнографічних дослідженнях більше йшлося про гончарство Кут і Коломій, про інші згадувалося переважно принагідно.

Історіографія покутського гончарства це не лише наукові дослідження, а й матеріали регіональних виставок (путівники, каталоги), краєзнавча і науково-

¹ У цій статті при визначенні етнографічних меж регіону будемо дотримуватися, в основному, визначень, що запропонували сучасні українські вчені Роман Кирчів та Михайло Глушко.

² Окремі фрагменти трипільської кераміки зафіксовані в Історико-краєзнавчому музеї Незвиського НВК та Белелуйського НВК Івано-Франківської обл. ПІМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Назвисько Городенківського р-ну (директор Іван Кобилянський, 1956 р. н.) та в с. Белелуя Снятинського р-ну.

³ У збірці Петра Лінинського в МЕХП знаходиться фрагмент цегли-плінфи з трипільського поселення в Тисмениці. Деякі фрагменти археологічної кераміки є в МІМТ.

популярна література, альбоми, словники, енциклопедії тощо. Гончарство краю часто розглядалося у контексті історії конкретних населених пунктів та місцевостей. Так, в історії Коломиї Леопольда Вайгеля [129], до якої не раз зверталися наступні дослідники, подані цінні відомості про місто, місцеві календарні і родинні звичаї та обряди. Автор опублікував «Привілеї гончарного цеху в Коломиї», що затвердив король Ян Казимир, згадав гончарів, зокрема цехмістра Петра Піскозуба, а також Миколу Юркевича та Івана Басцяка. Це згодом повторив Юліан Колачковський, який, окрім того, серед 820 гончарних «верстатів», що діяли в Галичині в 1866 р., назвав і декілька покутських (Войнилів, Коломия, Кути, Отинія, Снятин, Тлумач, Тисмениця) [117]. Трохи раніше про ці ж осередки писав і Яків Головацький, вказавши на відмінності виробів «горшечників» з багатьох гончарних центрів, зокрема зазначених [74, с. 10].

«Знаменитою етнографічною працею», яка представила «цілісне системне опрацювання «етнографічного образу» регіону, вважається «Покуття» Оскара Кольберга [116, с. 70]. Автор проаналізував домашні ремесла і промисли краю, зокрема ткацтво, бондарство, гончарство, обробку дерева й металу. Зазначу, що дослідник подав деякі назви глиняного посуду, його функціональне призначення та застосування в обрядах. О. Кольберг брав участь у підготовці великої Етнографічної виставки, що відбулася в Коломиї 1880 р., а тому докладніше написав і про представлені на ній глиняні вироби з Покуття (Коломия, Снятин, Кулачківці).

Розлогу та цінну інформацію про діяльність Коломийської гончарної школи, зокрема й про її створення, керівників та учнів, вперше подано в статті Богдана Мардиросевича «Szkoła garncarska w Kołomyi», опублікованій в збірнику «Świat» за 1891 рік [121].

Процес видобутку глини, гончарні інструменти, особливості виготовлення, декорування та випалювання кераміки в печах (горнах) схарактеризував Володимир Шухевич у праці «Гуцульщина» (1899) [110, с. 299]. За його твердженням весь посуд, яким користувалися гуцули, походив із підгірських містечок Косів, Кути та Пістинь.

Покутськими вважав всі гончарні осередки Прикарпаття польський дослідник Тадеуш Северин (1929). Водночас він тенденційно стверджував, що українські майстри виготовляли лише просту керамі-

Фрагменти трипільської кераміки. IV—III тис. до н. е. ННВК (Експозиція)

Фрагменти археологічної кераміки. МІСВЗТ (Експозиція)

ку — димлену й теракотову, а мальована начебто була «продуктом польських гончарів» [125, с. 18]. Цю позицію автора, як і його теорію походження декору глиняних виробів з Покуття, неодноразово спростували українські вчені [95, с. 8; 90, с. 38].

Окремі сторінки розвитку народної кераміки Покуття висвітлювала у своїх працях Катерина Матей-

ко (1956, 1959). Дослідниця аналізувала дані про кількість предметів з Покуття у фондах МЕХП⁴, історію функціонування гончарних осередків в регіоні, врешті уклала карту з позначенням центрів ХІХ — початку ХХ ст. [95, с. 24], в якій виокремила й покутські⁵. В іншій публікації К. Матейко коротко вказала на мистецькі особливості кутського посуду, зазначивши його «чітку і строгу геометричну орнаментику, що складається з зірок, стилізованих квіток, різних зубчастих безконечників» [106, с. 5].

Упродовж багатьох років кераміку Покуття вивчав Юрій Лащук [87—90]. Учений не лише докладно схарактеризував кераміку Косова, а й згадав про Коломийську гончарну школу, гончарство Кут, зокрема й про негативну роль Петронели Напп і Івана Брошкевича⁶ [87, с. 20; 88, с. 77]. У статті «“Австрійські часи” в малюнках покутських гончарів» дослідник писав про кераміку Косова і Пістиня [91]. Головними гончарними осередками Покуття Ю. Лащук та І. Лобурак вважали не тільки Коломию, а й помилково Косів та Пістинь [92, с. 275]. І. Лобурак та З. Терлецький у розвідці про сакральні сюжети й мотиви в гончарстві Покуття насправді характеризували виробниці гончарів з Гуцульщини, зокрема Косова [93, с. 52—53]. Результатом багатолітнього вивчення кераміки Гуцульщини та Покуття стала монографія Ю. Лащука «Покутська кераміка» (1998), в якій автор вказав на витоки української кераміки, на основі архівних та польових матеріалів увів у науковий обіг чимало імен гончарів, докладно проаналізував основні форми та декор виробів майстрів Коломиї. Проте «без належної аргументації» автор відніс до «покутської кераміки матеріал з-поза етнографічних меж цього ареалу» (Косів, Пістинь, Москалівка) [85, с. 82].

Деякі відомості про гончарство Кут, зокрема майстерню Михайла Волощука зафіксувала Ірина Гургула [76, с. 61—62]. Про кераміку краю згадано також в окремих мистецтвознавчих розвідках 1980-х років. Так, широко аналізуючи гуцульські миски, зокрема косівські та пістинські, Олег Сло-

бодян коротко згадав і про кутські [100]. Натомість в іншій публікації автор на основі архівних матеріалів назвав ряд імен майстрів Кут середини та другої половини ХХ століття. Дослідник зазначив, що у цьому гончарному центрі до кінця ХІХ ст. працювали цілі гончарні династії Чешньовських, Власів, Брошкевичів, Наппів [101, с. 199—204]. Окремі зауваги до історії розвитку гончарного промислу в Коломиї, зокрема на прикладі родини Кахнікевичів, зробив Ростислав Забашта [78].

Кераміка Покуття, зокрема Коломийської гончарної школи упродовж тривалого часу перебуває у полі наукових інтересів Олеся Ноги, Ростислава Шмагала [97; 107; 108; 109] та Романи Баран [63; 64; 65; 66; 67]. Ці автори аналізували діяльність закладу від часу його створення до закриття (1875—1914), виокремлювали кілька етапів функціонування, критично аналізували дії чотирьох його керівників. Окремі матеріали щодо історії виробництва цегли і дахівок у Коломиї містяться у розвідці Романи Баран і Наталії Олійник «Генеза коломийського гончарства: народного і професійного на промисловій основі» [68, с. 241—248].

Народне мистецтво Покуття, в тому числі й гончарство, досліджував Богдан Бойчук [69; 70; 71]. Коротку історію створення гончарної школи в Коломиї він подав у загальному аналізі народного мистецтва Покуття [70, с. 538—551], а більш розлого у спеціальній статті [69, с. 93—102]. «Гончарство» є одним із параграфів його дисертації «Народне декоративне мистецтво Покуття ХІХ—ХХ століття (Історія. Типологія. Художні особливості)» [71], у якому дослідник висвітлив історіографію питання, схарактеризував типологію виробів та назвав 11 центрів гончарства краю — Коломия, Снятин, Кулачківці, Кути, Тисмениця, Ганнусівка, Гончарівка, Пасічна, Струпків, Тлумач, Угорники, проте в науковий обіг введено лише невелику кількість виробів майстрів.

Окремі аспекти покутського кахлярства розглядала Агнія Колупаєва [86, с. 192, 210—211, 231]. Так, дослідниця виокремила кахлі Войцеха Словіцького (Коломия) та Валер'яна Крицінського (Коломийська гончарна школа), а авторами низки кахель у Кутах початку ХХ ст. назвала родину Наппів і Степана Брошкевича.

У своєму монографічному дослідженні декору української народної кераміки автор цієї статті аналізував

⁴ Щоправда, кутську кераміку дослідниця вважала гуцульською [94, с. 24—25].

⁵ Водночас на карті позначено лише Кулачківці, Снятин, Кути з кутком Старі Кути, хоча далі в таблицях монографії подано ілюстрації виробів гончарів з Ганнусівки, Войнилова і Тисмениці [95, табл. ХХІ, ХХVІ, ХХVІІ].

⁶ У фондах МЕХП є декілька підписних виробів не Степана, як писали деякі дослідники, а саме Івана Брошкевича.

ла й окремі предмети з Покуття. Йдеться про теракотові вироби І. Саврикевича і [Ю.?] Дмитрука, мальовані вироби Петронели Напп, Івана Брошкевича з Кут, кахлі Войцеха Словіцького, коломиїські миски, зокрема Михайла Цісарковського й Кароля Санойци і т. д. [79, с. 52, 121, 192, 399]. Певні відомості про будівельну кераміку регіону (виробництво цегли і черепиці), звичаї та обряди, пов'язані з глиняними виробами, містить краєзнавча література [83; 98; 101а].

Важливим інформативним джерелом вивчення типології виробів та виявлення імен гончарів є матеріали виставок. Однією з перших, на якій були представлені глиняні предмети з Покуття, вважається Крайова рільничка і промислова виставка 1877 р. у Львові. Окрім О. Бахматюка, І. Баранюка, В. Шостопаляця, на ній було відзначено гончаря з Коломиї Кароля Словіцького — його нагороджено «медаллю заслуги» за предмети, які «свідчать про добру техніку з кожного погляду» [130, с. 1]. Майстер співпрацював з Коломиїською гончарною школою, внаслідок чого одержав й іншу нагороду — п'ять золотих дукатів [130, с. 1]. На цій виставці К. Словіцький представив кухонний посуд (горщики, миски, дзбанки, калачі, плесканки), а майстри Коломиїської гончарної школи — посуд і кахельну піч [114, с. 96]. Грошову винагороду у два дукати «за добру техніку і гарні зразки» дали за вироби з Войнилова [130, с. 1]. Окрім того, першому директорів Коломиїської гончарної школи Грегорові Бехеру за успіхи цього закладу та старання, попри короткий термін її функціонування, вручили «медалю для працівників» [130, с. 1].

На Етнографічній виставці в Коломиї 1880 р. експонувалося різне начиння, зокрема звичайні й святкові горщики («на оказію», весільні), «кулішерники», макітри гончарів з Кулачківців, посуд із Кут (дзбан Самсоновича [131, с. 22—23]), Снятина (горщики, миски, попільнички) [115, с. 10—11; 116, с. 70—71]. Маркелій Туркавський зазначав, що гончарі з Коломиї (Кароль Словіцький представив кахлі з сюжетними мотивами) і Косова (Олекса Бахматюк показав кахлеву піч та посуд) «відважно конкурують з гончарною школою, боротьба йде не щодо якості, а щодо кількості та збуту» [131, с. 21]. Горщики і дзбанки покутських гончарів не поступалися виробам Бахматюка, лише різнилися узорами та колористикою — містили поєднання брунатного і синього кольорів та не мали зеленого кольору [127, с. 208]. Відмінності по-

лягали і в формах предметів — деякі (вази та пляшки) були з тонкою високою шийкою та розширеним корпусом внизу. К. Словіцький представив і фігурки шляхтичів, євреїв, жовнірів та жінок [127, с. 208].

На виставці 1887 р. в Тернополі із покутської кераміки були представлені неполив'яні й полив'яні предмети (горщики, гладушки, дзбанки, вазони) з околиць Прута, «пляшки з околиць Кут», миски та мисочки з Коломиї, тарілка К. Словіцького [124, с. 3—4, 15—19]. Слід згадати і про наступні виставки, в яких брала участь Коломиїська гончарна школа: Пешт (1885), Відень (1890, 1904), Краків (1887), Париж (1900). Петро Кошак, як випускник цього закладу, на виставці 1912 р. в Коломиї отримав срібну медаль (серед його виробів дзбани, вази, тарілки, одинарні свічники, свічники-тріїці тощо) [72, с. 20—21].

На Крайовій загальній виставці 1894 р. у Львові демонстрували вироби Коломиїської гончарної школи, зокрема піч за рисунком проф. Захаревича з гуцульськими мотивами, яку купив кн. Адам Сапега. Тут «можна було побачити великий поступ [...] і важливість раціональної шкільної науки, завдання якої полягало в облагородженні форм, що перейшли від народної традиції» [122, с. 17].

Попри певні напрацювання, народна кераміка Покуття потребує окремого серйозного вивчення. Відтак, метою цієї статті є широкий аналіз діяльності гончарних осередків Покуття, виявлення нових імен майстрів на основі архівних матеріалів, зокрема метричних книг, польових досліджень, що дасть підстави для введення у науковий обіг глиняних пам'яток, які зберігаються в музеях України (Львів, Коломия, Косів, Тернопіль) та Польщі (Перемишль, Краків, Сянок, Люблін), будинках культури, клубах, бібліотеках, шкільних народознавчих кімнатах, приватних колекціях. Важливою ділянкою у вивченні предметів є їхня типологія, функціональне призначення, художні особливості, питання придбання і збуту виробів, застосування в обрядах.

Важливу роль в економіці міста завжди відігравала торгівля. Так, у XVI ст. в Коломиї торгували в п'ятницю після обіду та в суботу. На ринку були ятки, місцеві або приїжджі гончарі торгували також на возах. У 1910—1930-х рр. в Коломиї та навколишніх селах був усталений графік продажу гончарних виробів, зокрема посуду [78, с. 192]. Торги відбувалися в середу і п'ятницю (до речі миска в ті роки коштувала 22 грош) [78, с. 192].

Гончарі на ринку в Коломиї. Фото. 1891 р. [121, с. 331]

Ринок в Коломиї. Фото. Кін. XIX — поч. XX ст. МІМК

Дівчина з дзбанком. Поштівка, м. Коломия. Кін. XIX — поч. XX ст. БІН НАНУ.

Міські гончарі розвозили також керамічні вироби у населені пункти Покуття та Поділля [75, с. 47].

У 1920-х рр. у Войнилові торги відбувалися кожного четверга, а ярмарки сім разів у рік [120, с. 1545]. До Другої світової війни мешканці Баб'янки купували посуд на вівторкових базарах в Отинії (на тій же ринковій площі торгували гончарі Телюки з Угорник)⁷, а після війни гончарні вироби селами розвозили «мінйяїли» (здебільшого мінйяї за ганчірки)⁸. У Нижнів посуд привозили з сусіднього села **Гончарівки** (Тлумацького р-ну)⁹, мешканці Стриганців до війни посуд купували у Тлумачі або Тисмениці, а в 1950—1960-х рр. у Зеленому Усті, що за рікою, де тоді були базари¹⁰. Мешканці Ганнусівки в 1970—1980-х рр. по горщики їздили в Івано-Франківськ або їм із сусіднього села Узина привозив «мінйяїло» на прізвисько «Бадагуда», вигукуючи: «Давай онучі з корічками — дам горнятко з квіточками»¹¹. «Мінйяїло» возив однокінками вапно, синьку, макітри, горщики, дзбанки, тарілки, свистунці-зозульки та обмінював усе це на онучі або металеві предмети (Ганнусівка) [98, с. 211].

Жителі Луки купували посуд в Коломиї, Обертині, Тлумачі, Тернополі, а в другій половині XX ст. його до них привозили в село. Мешканці Вільшаниці по гончарні вироби їздили на базари в Зелене Устя або Івано-Франківськ¹², Стриганців — у Тлумач, Тисмению, Зелене Устя¹³, Гарасимова — в Обертин, Коломию, Тлумач, Городенку і Ямницю¹⁴, Тростянки — в Коломию. У Тростянці після війни вліт-

⁷ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Коломиї-ського р-ну Івано-Франківської обл. від Михайла Любенчука, 1924 р. н.

⁸ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Івано-Франківської обл. від Анни Любенчук, 1928 р. н.

⁹ ПМА. Записано 7.07.2014 р. в с. Нижнів Івано-Франківської обл. від Параскевії Гритчин, 1926 р. н.

¹⁰ ПМА. Записано 8.07.2014 р. в с. Стриганці Івано-Франківської обл. від Єлизавети Попович, 1934 р. н. та Анни Баранецької, 1926 р. н.

¹¹ ПМА. Записано 8.07.2014 р. в с. Ганнусівка Івано-Франківської обл. від Юлії Соколюк, 1931 р. н.

¹² ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Вільшаниця Івано-Франківської обл. від Ганни Мазур, 1930 р. н.

¹³ ПМА. Записано 8.07.2014 р. в с. Ганнусівка Тисменицького району Івано-Франківської обл. від Анни Баранецької, 1926 р. н. і Єлизавети Попович, 1934 р. н.

¹⁴ ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Гарасимів Тлумацького району Івано-Франківської обл. від Анни Мицак, 1933 р. н.

ку їздили «мінйайлики» — 4—10 літрові горщики купували за гроші, кукурудзу або пшеницю. Подібно як у Гарасимові — гончарі (їх називали «гінчєрі» або «горшкодрайники») привозили посуд, а «заготівельники» — дахівку¹⁵.

Старий та новий посуд, щоб довше служив, дротували. Горщики чи інші предмети здебільшого «обплітали» чи «вбирали в дріт» місцеві газди (Баб'янка, Пилипи, Коршів)¹⁶; бувало, кидали дріт на вогонь (в піч), аби той гнувся (Тростянка). Іноді селом ходили «дротарі» («дротари»; Коршів, Лука). Були навіть поширені такі приказки: «Коби горнець не потік, аби дротар втік»¹⁷ або «За дротара не піду, бо він горшки вбирає, а мене лишиє»¹⁸. Полив'яні предмети називали «глазурованими», а загальна назва глиняного посуду — «гличики» або «горшки» (Коршів).

Окремою сторінкою в розвитку керамічного виробництва на Покутті є виготовлення будівельної кераміки, зокрема цегли та черепиці. На початку XVIII ст. цегельня діяла у Тисмениці, адже 1721 р. домініканці розпочали у місті будівництво костелу й монастиря з цегли, яку виробляли на власній цегельні (за рікою Ворона), де були поклади глини [62, с. 96]. На початку XX ст. в Тисмениці діяла й майстерня з виготовлення форм для дзвонів (знищена під час Другої світової війни) [62, с. 126]. Глиняні моделі великих дзвонів тисменицькі майстри везли до Пацькова (нині — Підлісся), де їх відливали.

У XVIII—XIX ст. у Снятині (куток Балки) було дві цегельні, де круглорічно працювало 30 робітників [133]. У першій половині XIX ст. одна або кілька цегельень функціонували у Тлумачі¹⁹ та Войниліві [82, с. 256]. У 1920-х рр. цегельнею у Войниліві керував Г. Лаврій [120, с. 1545].

¹⁵ ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Гарасимів Тлумачького району Івано-Франківської обл. від Катерини Кобрин, 1925 р. н. Саме від «заготівельників» придбано черепицю для її хати.

¹⁶ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Івано-Франківської обл. від Параскевії Сенькович, 1931 р. н.

¹⁷ ПМА. Записано 9.07.2013 р. в с. Коршів Івано-Франківської обл. від Євдокії Досин, 1948 р. н.

¹⁸ ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Лука Івано-Франківської обл. від Марії Потятинник, 1932 р. н.

¹⁹ 1838 р. граф Генрик Дідушицький збудував цукровий завод. У 1843 р. тут працювала парова машина, діяла столярно-теслярські майстерні, цегельні тощо [132].

Горщик. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Тисмениця Івано-Франківської обл. МСНВК

Двійнята. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Войнилів Івано-Франківської обл. НМНМГП

У 1931 р. в Кутах було дві цегельні, а в 1968 р. створений там двома роками раніше промкомбінат реорганізовано в завод будівельних матеріалів з цегельно-черепичним цехом. Згодом у місті спорудили цегельний завод, продукція якого користувалася великим попитом [82, с. 374]. 1941 р. тодішня влада планувала ввести в експлуатацію раніше побудовані цегельні заводи в Тисмениці, Клубівцях, Погоні, Милуванні. З цією метою у березні на баланс райпромкомбінату було передано цегельний завод у Тисмениці [62, с. 295].

У Коломиї спочатку виготовляли цеглу кустарним способом — її здебільшого використовували для спорудження печей. Наприкінці XIX ст. там виникло декілька підприємств з виробництва не лише цегли, а й черепиці та кахель [82, с. 281]. У 1929 р. одне з них називали «Ceigelnia Sławce», що мало трьох власників (М. Крісс, Р. Бреттлер, І. Хацкер) і знаходи-

Черепиця. Кін. XIX — поч. XX ст. Фабрика дахівок, м. Коломия. НМНМГП

лося на вулиці Пилсудського, 21 [120, с. 1489]. Станом на 1939 р. у Коломії функціонувало три цегельні, а один із перших цегельних заводів, побудований 1870 р., зберігся до наших днів (завод № 1) [68, с. 243]. Цегельня Г. Рамлера розташовувалася недалеко від кар'єру, де добували глину, а окрім цегли (будівельної і шамотки для печей і камінів), там виробляли й дренажні трубки, червону й димлену черепицю [68, с. 244]. З метою уникнення підробок, на кожній цеглині ставили штамп «Ramlerówka».

У 1925 р. при будівництві церкви Різдва Пресвятої Богородиці в Ганнусівці цеглу виготовляли самі мешканці села, а глину брали з тутешнього кар'єру. Глину добре виміщували, витискали у формах, висушували, а відтак випалювали у спеціальній печі. Випалюванням займався Іван Костюк з сусіднього Єзуполя, який згодом штукатурих церкву всередині [98, с. 149]. З цієї цегли побудували і помешкання для священика.

На початку XX ст. цеглу для свого будинку мешканець Ганнусівки Михайло Паркулаб купував у Маринополі [98, с. 247]. Упродовж 1959—1960 рр. у Ганнусівці побудували цегляний завод. Процесом будівництва керував майстер Богачик з Маринополя, у будові брали участь місцеві мешканці Григорій Лялик і Микола Козакевич. У процесі виробництва

використовували машинну (бульдозер, вагонетки) та ручну працю (спеціальним ножем жінки різали глиняні прямокутники). За зміну виготовляли 24 тисячі, а випалювали 10 тисяч цегол. З цієї цегли побудували багато будинків у Ганнусівці та довколишніх селах [98, с. 260].

1972 р. у цьому селі, але на новому місці під керівництвом майстра Богачика (мурували Михайло Савин і Михайло Парипа) почали будувати потужніший цегельний завод. Першу продукцію випустили через рік (за зміну виробляли вже 80 тисяч цегли, рік — сім мільйонів). Цеглу активно купували мешканці сіл Тисменицького району, проте «у зв'язку з економічними труднощами і дороговизною паливного матеріалу» 1996 р. завод було закрито. Тепер від нього не залишилося нічого, оскільки обладнання «розтягнули» [98, с. 269].

В 1960-х рр. цегельню збудували і в селі Стриганці [98, с. 34]. Ганебним фактом із історії села є те, що в часи «розбудови соціалізму» для спорудження ферми зруйнували стіни місцевого костелу [98, с. 34]. Цегельня була й у Струпкові (3 км від Отинії).

У 1888—1890-х рр. директор Коломийської гончарної школи Валер'ян Крицінський започаткував виготовлення кольорової черепиці ручної роботи (нею досі вкрита одна з вілл у місті). Справу В. Крицінського продовжив новий керівник закладу — Олександр Клімашевський [67, с. 87]. Згодом у місті в 1895 р. було відкрито фабрику дахівок (за залізничним переїздом на Косачеві), виробництво якої могло сягати щорічно до 5 млн. штук кольорової (червоної, білої, жовтої, зеленої) [68, с. 244]. Після 1910 р. заводом керували вже два зяті Г. Рамлера, які 1929 р. отримали відзнаку, проте в роки Другої світової війни і підприємство, і родина дуже постраждали. У 1940-х рр. створили Коломийське заводоуправління цегельно-черепичних заводів, 1957 р. всі три коломийські цегельні заводи об'єдналися і створили єдине підприємство [68, с. 245].

Отож, мешканці довколишніх сіл купували дахівку («череп») в Коломії (Пилипи, зафіксована хата 1935 р., покрита дахівкою)²⁰. У 1960—1970-х рр. в Пилипи, а також Джурків черепицю з Коломії привозили на возах. Недалеко від Джуркова є село **Гончарів** Тлумацького р-ну, ймовірно, там колись також були гончарі. Біла глина є і в Джуркові — її

²⁰ ПМА. Записано 8.07.2013 р. в с. Пилипи Івано-Франківської обл. від Софії Француз, 1933 р. н.

висушували і використовували також як присипку для малих дітей²¹.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. дахівку виготовляли у Стриганцях Тисменицького району [105, с. 15]. У Мишині «під черепом» збереглася хата початку 1920-х рр.²², а в Великому Ключеві — 1927—1928 рр., хата 1857 р. (?) під «червоним і чорним черепом» — у Тишківцях Городенківського р-ну, хата 1877 р. вкрита черепицею, виготовленою в Коломиї²³. І тепер дахівку в доброму стані можна побачити на курниках, криницях, колишніх олійнях (1927 р., Ганнусівка).

Відповідно до визначення типології кераміки, яке запропонував М. Станкевич [103], вироби гончарів Покуття можна поділити на декілька родів і типологічних груп. Йдеться про архітектурну кераміку (цегла, черепиця, декоративні вставки, розетки), предмети для обладнання житла (кахлі, плитки, вази, попільнички), посуд, культові та обрядові предмети (свічники одинарні і свічники-трійці), іграшки. Найбільшою є група кухонного і столового посуду закритого (горщики, дзбанки, гладушки, горнята, калачі, плесканки) та відкритого (миски, тарілки, макітри, щідильники, ринки) типів. Відповідно до якості глини, форми і температури випалу, техніки оздоблення виокремлюємо димлений, теракотовий, вкритий однією поливою та мальований посуд. Зафіксовані деякі його місцеві назви: «дзвінєта», «гарнець», «гарці», «горнець» (великий димлений горщик на голубці або рис чи перлову кашу), «гердьов» (горщик, в якому в печі готували кулешу, а накривали глиняним полумиском)²⁴, «збанки», «гличики», «гладунець» (посуд для молока), «горнетка».

Із метричних книг XIX ст. відомо, що у **Войнилові** Калуського р-ну проживало багато гончарів, зокрема Просим'яки, Недзведжі, Дурбаки, Бортники, Кусені, Лаврії та інші²⁵. У 1929 р. там працювали М. Бойчук, Т. Белей, П. Гуц [120, с. 1545], в

Хата і курник («курішник») «під черепом» (власник Микола Ковцуняк), с. Великий Ключів Івано-Франківської обл. 1927—1928 рр.

Хата і криниця «під черепом» (власниця Марія Вінтоняк), с. Пилипи Івано-Франківської обл. Поч. 1920-х рр.

1930 р. — М. Бойчук, Т. Белей і П. Кусень [90, с. 35]. На основі докладного вивчення архівних документів з'ясувалося, що лише впродовж 1840—1850-х рр. у цьому осередку було більше ста гончарів. Вони тісно спілкувалися між собою, адже часто запрошували бути свідками на весіллі чи хресними колег зі свого товариства, аналогічно як у Сокалі [80, с. 7—8, 132]. (Додаток).

²¹ ПМА. Записано 4.07.2013 р. в с. Джурків Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Анастасії Кулик, 1938 р. н.

²² ПМА. Записано 10.07.2013 р. в с. Мишин Івано-Франківської обл. від Анни Обушан, 1936 р. н.

²³ Дахівка з тисненим написом польською мовою.

²⁴ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Пилипи Івано-Франківської обл. від Ольги Трохимчук, 1933 р. н.

²⁵ Опрацьовано низку метричних книг про народження, одруження та смерть мешканців с. Войнилів (1840—1850-ті рр.) [1, арк. 1, 5, 5а, 8а].

Горщик. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Войнилів Івано-Франківської обл. МЕХП

Іван Просим'як. Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Войнилів Івано-Франківської обл. МЕХП

Так, у лютому 1840 р. у Андрія Просим'яка і його дружини Марії (доньки гончаря Павла Рибія) народилася донька Євдокія, а хресними були гончар Василь Просим'як і Софія Кусень, дружина гончаря Михайла Кусеня. Подібно як 9 липня 1842 р. в сім'ї гончаря Івана Кусеня і Євдокії Кусень (доньки гончаря Габрієля Недзвіджа) народився син Петрусь, а хресною була Євдокія — дружина гончаря Івана Бортника і т. д.

Типологічний ряд виробів войнилівських майстрів складають горщики, дзбанки, баньки, двійнята, вазонки. Із теракотових предметів назвемо великі горщики з майже циліндричною формою, двома вухами (від плічок до середини корпусу). Вони досить великого об'єму (h — 34; d — 39 см) й призначені для тримання води, тому виконували функцію відра [6]. Вироби характеризуються скупим декором — на плічках

кілька ритованих горизонтальних ліній і одна кривулька, подібно як і на великій макітрі (h — 18,5; d — 37 см). Інтерес викликають і децю менші горщики, місце найбільшої опуклості яких знаходиться на плічках, а боки різко звужені донизу та великі накривки (h — 10,5; d — 33 см) [7]. Художньою особливістю теракотової баньки є не лише її форма (у вигляді амфори з двома вигнутими вухами), а й декор — вся поверхня вкрита гладженням із рядами кіл, скісних ліній і «сітки» [8]. Вертикальне лискування застосоване у прикрашенні баньки з нетипово розширеним внизу корпусом [9, збірка П. Лінинського]. Натомість найменша (h — 12,5; d — 9,5 см) [7] теракотова баньочка з цього ж осередку лискована суцільно, а глибока горизонтальна лінія на корпусі ніби розділяє його навпіл. Теракотовий посуд декорували гладильним камінцем лише в деяких гончарних центрах України (Іванків, Дев'ятир, Ічня, Обухів) [79, с. 141].

Великі димлені гладушки («сагани») використовували для зливання молока (h — 31, d — 36,5 см) [10]. Їх щедро оздоблювали гладженням з мотивами зигзагів, кіл та вертикальних смуг, подібно як і на димлених вазоні та двійнятах. Лискований орнамент інколи поєднувався зі штампованим (дзбан) або рельєфним декором (банька 1875 р., рік позначений двічі) [11].

Рідкісним є димлений свічник колоноподібної будови (h — 44; d — 17 см) [12], з одним овальним («жгутом») і трьома округлими потовщеннями («яблуками»), схожими як у точених на токарному верстаті дерев'яних свічниках, поширених у XVIII—XIX століттях. Пропорції корпусу врівноважено, членування чіткі та пропорційні, верхня частина у формі глибокої мисочки з розширеними догори стінками. Через три рельєфні горизонтальні смуги верхня округлої основи набула певної об'ємності, стрункості виробу додають три ледь вигнуті ніжки. У XVIII—XIX ст. округлі або прямокутні ніжки («пальчики») були типовими для металевих та дерев'яних [102, с. 302—304] свічників. Гармонію форми та декору майстер з Войнилова знайшов у скупому, проте влучному оздобленні — на нижній частині стрижня помістив ритовану кривульку, вище — три ряди штампованих крапок.

Серед полив'яних предметів з Войнилова горщики (здебільшого з цеглястою поливою), а також великі миски («мидлиці»; h — 15; d — 48,5 см) Іва-

на Просим'яка [13], призначені для вмивання або замішування тіста. В декорі однієї з них переважає цеглясте, в іншій — темно-зелене тло, боки прикрашені двома рядами брунатних плям.

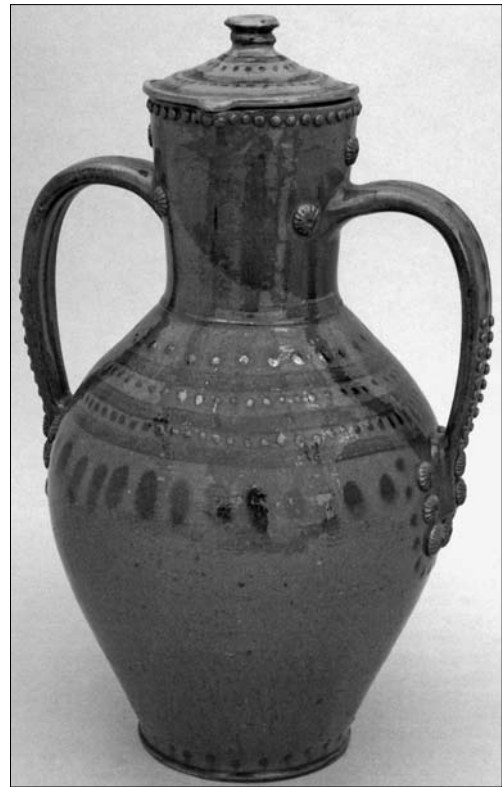
В основі декору дзбанка І. Просим'яка поєднані різні техніки й мотиви орнаменту — рельєфні розетки, кульки, ряди брунатних крапок та ритований підпис польською мовою «Jan Prosumiak» [14]. Окрім того, на шийці бачимо три рельєфні постаті чоловіків (двоє з них тримають руки на боках, в одного права рука піднята догори). Інколи в основі оздоблення дзбанків з одним²⁶ або двома²⁷ вухами були ліплені кульки або розетки на вухах та довкола них. Серед виробів войнилівських майстрів ринка з вухом, вкрита цеглястою поливою, двійнята, розписані мотивами листків білого кольору на цеглястому тлі. В інших, подібних за формою близнят, у декорі плічок бачимо мотиви білих «гачків» [53] або листків іншої конфігурації [56].

У 1929—1930-х рр. в Кулачківцях Снятинського р-ну працював гончар П. Хріновський [120, с. 1498; 90, с. 35], трохи раніше — Іван Шаевич, який виробляв величезні кулясті горщики з одним або двома вухами («на оказії»; h — 46,5; d — 46,5 см), ритованими горизонтальними лініями. На одному з предметів є гладжений напис польською мовою «W P Marcei Jasiński / Za Kaypola / Jan Kapistan Szaiewicz z Kulaczkowicz Fabrycant» [15]. Серед виробів цього автора і менші недекоровані горщики з одним вухом. Цікаво, що під вухами він ставив свої особливі позначки — дві ямки. Це один горщик з цього осередку має форму макітри з вухом. Для скисання молока використовували великі гладушки з двома вухами (h — 40; d — 48, 5 см) [16], менші (з одним вухом) — для подачі молока на стіл), для пиття — малі кулясті горнятка.

Про гончарний промисел, який розвивався поряд з багатьма іншими в Тисмениці, є згадки з XVIII ст. [62, с. 126]. Це в 1930-х рр. у місті були печі, а гончарі розвозили свої вироби довколишніми селами [62, с. 126]. За технологічними особливостями кераміку Тисмениці можна поділити на дві групи — димлену і вкриту цеглястою поливою. Як і кулачківські, тисменицькі майстри для молочного господарства виробляли великі димлені гладушки з двома вухами

²⁶ ПМА. Зафіксовано 7.07.2014 р. в бібліотеці с. Нижнів Івано-Франківської обл.

²⁷ Зберігається у НМК.

Іван Просим'як. Дзбан. 1894 р. с. Войнилів Івано-Франківської обл. НМК

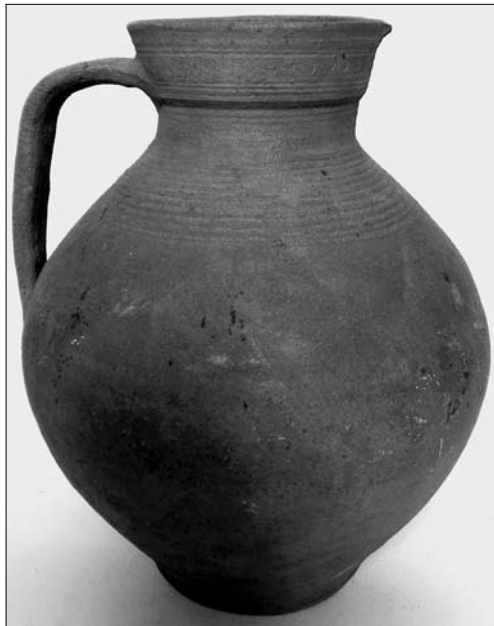
Горщик. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Кулачківці Івано-Франківської обл. МХП

(h — 27; d — 25 см) [17] та менші з гладженими зигзагоподібними смугами або без декору. Із димлених предметів кухонний і столовий посуд (горщики, горнята, миски) і предмети інтер'єру (попільничка у формі мисочки з округлим чіпом усередині [18].

Серед полив'яних виробів акцентуємо на предметах закритого (банька, дзбанок, слій, близнята) та відкритого (ринки, миски) типів. Ринки, що призначалися для смаження сала або пампушків, вирізняються формою (ринка-триніжка та з рівним дном).

Ринка. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Тисмениця Івано-Франківської обл. МЕХП

Дзбан. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Ганнусівка Івано-Франківської обл. МЕХП

Із осередків Івано-Франківщини лише в Тисмениці виробляли глиняні «бабники» — горщики з вухом збоку, з гладкою або карбованою поверхнею²⁸ [95, с. 47]. У таких посудинах перед Великоднем пекли паски (з простішого тіста) й «баби» (хлібини з кращого тіста) [62, с. 175]. Паски оздоблювали «короною», «сонцем», фігурками «гусок» та «качок», зроблених з тіста [62, с. 175]. Тисменицькі гончарі продукували як маленькі (h — 4,5; d — 13,5 см) [19], так і великі (h — 14,5; d — 39 см) [20] миски, вкриті цеглястою поливою. Двобічне поливання та «глухі» вуха з рельєфними смугами на одній із мисок спонукають до думки про її обрядове призначення, наприклад, під час релігійних свят або родинних церемоній. Предметом інтер'єру є попільничка циліндричної форми з розширеним дном,

²⁸К. Матейко зазначала, що такі предмети на Івано-Франківщині здебільшого виготовляли тисменицькі майстри [95, с. 47].

прикрашеним трикутними наліпками, що імітують ніжки [21]²⁹.

Ганнусівка Тисменицького р-ну здавна славилася теракотовою керамікою. Вправними гончарями були Кирило Гресько, Михайло і Віктор («Віцько») Навроцькі, Іван Паньків та інші [98, с. 225]. Добрим майстром з виготовлення посуду (гличиків, горнят, макітер) односельчани вважали Федора Долицького [98, с. 225]. Про мешканця села (?) Черехаху говорили, що він «гончарів» — це означає, що він походив з родини гончаря. Гончарі були шанованими в селі людьми. Для виготовлення гончарних виробів глину брали в кутку «Долина»³⁰.

У селі виробляли малі (h — 16; d — 20 см) та великі (h — 26; d — 30 см) [22] горщики, придатні для приготування їжі на вогні. Серед інших видів посуду накривки (кілька без декору, а одна прикрашена вохровими колами і кривулькою) та дзбан, на якому, як і на горщиках, група ритованих горизонтальних ліній.

У XVI ст. місто **Снятин** мало вісім цехів — окрім гончарства, розвиненими були кушнірство, бондарство, шевство, кравецтво тощо. Про двох міських гончарів — «Собка» і «Міська» згадано в Люстраціях під 1565 р. [77, с. 2—3; 100, с. 45, 66]. Вони мешкали на передмісті і вважалися господарями [77, с. 2—3; 100, с. 45, 66]. Гончарі селилися переважно на колишній Спецівській вулиці. У XVIII—XIX ст. на Балках, що у східній частині міста, де колись жили кушніри і шевці, працювало дві цегельні з 30-ма робітниками. Поклади доброї глини були на «Глинищі», тепер вулиця Широка [133].

У XX ст. раз у рік, здебільшого в березні, декілька фір з посудом до Снятина привозили коломийські майстри [78, с. 192]. 1912 р. у місті працювали: Антін Вісньовський, Казимир Вісньовський, Микола Грушецький, Михайло Грушецький, К. Кравчук [90, с. 35], 1926—1930 рр. — А. Вишньовський, М. Грушецький, А. Мигдалевич [90, с. 35—36]. У 1958 р. у Снятині було два гончарі [90, с. 49]

²⁹ПМА. Під час експедиції виявлено декілька дрованих горщиків тисменицьких майстрів — с. Залучча; три горщики є у збірці МЕХП (один з них з колекції П. Лінинського).

³⁰ПМА. Записано 8.07.2014 р. у Ганнусівці Тисменицького району Івано-Франківської обл. від Василя Остаповича, 1940 р. н.

За технологією виготовлення і способами оздоблення снятинські вироби поділяємо на димлені, вкриті поливою та мальовані. Типові димлені предмети (горщики, гладушки одним або двома вухами) декоровані гладженням (скісні лінії, «спіралі») і риткуванням. Накладенням малого горщика на гладущик створена форма, що нагадує саганок — ритуальний єврейський посуд. Мотиви ліній, «сосенок» і «сітки» додають йому певної загадковості [23]. Можливо, для обрядових дій створена миска з мотивом гладженого хреста на дні [24]. Подібні композиції у декорі димлених предметів, зокрема тарілок, обирали гончарі Струсова Тернопільської обл.

Своєрідним «паспортом» снятинських майстрів є полив'яні баньки малих (об'єм 1,2 л) та великих (об'єм 6,5 л) розмірів, з вухом, шийкою та кулястим корпусом, призначені для олії або носіння води в поле. На їх впізнаваність впливає не стільки форма, як декор — на плічках жовті плями, з яких униз виходять подвійні або потрійні вертикальні смуги³¹. У Снятині побутували два типи горщиків: з кулястим та циліндричним корпусами, мотивами кривульок, «сосенок», «сітки». Форми горняток певним чином нагадують «водопійча» гуцульських майстрів, проте мають дещо розширені шийки, а в розписі поєднуються мотиви крапок, смужок, вертикальних гілок та перехресно укладених «сосенок». Із посуду відкритого типу оригінальною є велика миска (мидлиця-таз) з карбованим краєм і з мисочкою з дірками для мила при боці [25]. Миска, як і цідильник з двома вухами, прикрашена короткими темно-брунатними смужками на світло-брунатурному тлі [26]. Подібні великі миски були поширені у Косові (Г. Кошук) та Пістині (П. Кошак).

Певне обрядове значення надавалось полумискам з карбованими вінцями та мискам з неглибокими рифленими вертикальними смугами на боках. Тут художня якість «легкого» розпису (зелені цятки або смужки, рідше одноколірний схематичний мотив «вазона») прямо залежить від форми. Ринки-триніжки місцевих гончарів невеликих розмірів і вкриті темно-брунатурною поливою [27].

Гончарними виробами відомі й **Угорники** Коломийського р-ну. Легенда про походження села роз-

³¹ ПМА. Це дві подібні баньки зафіксовано в музеї Белелуйської загальноосвітньої школи I—II ступенів Снятинської районної ради.

Накривка. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Ганнусівка Івано-Франківської обл. МЕХП

повідає про те, що коли на село нападали татари, то люди тікали на ближчу до лісу частину села, де були «горницька» (там брали глину) — і ховалися у горни³². З історичних джерел відомо, що в селі з давніх часів був розвинутий гончарний промисел [82, с. 344]. У 1920-х рр. там працювали гончарі К. Крук та К. Олійник [120, с. 1543].

Упродовж 1960—1970-х рр. гончарством в Угорниках займалася Софія Телюк (Михайлишин)³³ (1927—1979). Це ремесло вона перейняла від матері Анастасії Михайлишин (1900—1960?), яка, окрім щоденного теракотового, виробляла й посуд «для оказій». Після смерті матері працювала за гончарним кругом вдома, згодом десь до 1979 р. — у кахельному цеху при місцевому колгоспі. Допомігав їй чоловік Михайло (1927—2005), який заготовляв та місив (на вереті) глину і готував дрова для горна. Вони разом возили посуд на базари в Надвірну, Коломию, Івано-Франківськ та Солотвино. Глину брали біля села Голосків на горі Зовбіч. Вироби, зокрема глечики, поливали зеленою і брунатурною поливами. Добра глина була й біля джерела Дзвіньоха, що недалеко від місцевого монастиря. У цьому районі села гончарювали Петро Врубель і його дружина, які в 1930-х рр. виїхали до Польщі³⁴. Серед їхніх виробів переважав теракотовий посуд, який де-

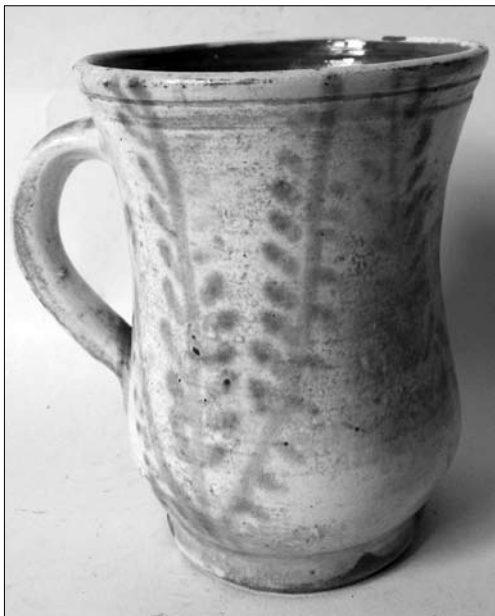
³² ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Угорники Івано-Франківської обл. від Ірини Вишнівської, 1930 р. н.

³³ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Угорники Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Ганни Телюк, 1935 р. н.

³⁴ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Угорники Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Ганни Телюк, 1935 р. н.

Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Снятин Івано-Франківської обл. МЕХП

Горнятко. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Снятин Івано-Франківської обл. МЕХП

корували гладильним камінцем, подібно як на великому «оказійному» горщиківі А. Телюк [5].

В 1990-х рр. на кахельному заводі в **Отинії** Коломийського р-ну працювала двоюрідна сестра Софії Телюк Анеля Чабан (Злепко) — вона виготовляла горщики, миски, вазони³⁵. У передвоєнні роки в Отинії виробляли лише димлені горщики [90, с. 50]. Мануфактура з виробництва гончарних виробів в Отинії почала розвиватися у XIX столітті [134]. З початку XX ст. в Угорниках ефективно діяв гончарний цех,

³⁵ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Угорники Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Ганни Телюк, 1935 р. н.

вироби якого користувалися великим попитом [135]. Там Телюки, окрім кахель, виготовляли горщики, макітри, дзбани, глечики на молоко та інший посуд³⁶.

Серед покутських осередків варто назвати й **Струпків** Коломийського р-ну, гончар О. Козачок [120, с. 1533], **Обертин** Тлумацького р-ну (гончар Л. Слівінський) [120, с. 1508], **Пасічну** Надвірнянського р-ну (гончар Ст. Березович) [120, с. 1511], **Тлумач**.

Найвідомішими центрами з виготовлення покутської майоліки є **Коломия** і **Кути** Косівського р-ну. Вже в XIII ст. Коломия була містом, а на початку XV ст. одержала магдебурзьке право. В XVI ст. в Коломії працювали ремісники 20 спеціальностей, а за Люстраціями 1572 р. в гончарному цеху на той час було 10 гончарів [118, с. 283]. За Люстраціями 1627 р. в місті нараховувалося сім майстрів, які платили податок по 15 грош у квартал [118, с. 284]. 1661 р. датоване створення Коломийського гончарного цеху — на прохання місцевих гончарів польський король Ян Казимир у своєму привілеї затвердив його Статут із 29 статтями (артикулами) [129, с. 29—35]. Згідно з цим документом, гончарі мали певні повинності, зокрема з виготовлення предметів (дзбана на три п'яді і горщика на три п'яді) та виконання обов'язків при проходженні від «товариша» до майстра, при зібраннях зобов'язувалися не возити і не носити своїх виробів до сіл, повинні були відправляти Богослужіння за братів і сестер і т. д.

Наприкінці XIX — на початку XX ст. через монополію місцевих торговців-скупників виробництво в Коломії, як і повсюдно в Україні, починало поступово занепадати. Так, коли в 1875 р. в Коломії працювало 200 гончарів, а в 1897 р. — 47, то в 1901 р. — лише 30 [95, с. 25]. В 1920-х рр. зафіксовані імена таких гончарів: М. Басцяк, П. Білоскурський, Ф. Брінк, Т. Кахнікевич, П. Кобилецький, С. Корзеньовський, А. Марчук, С. Марчук, І. Патковський, І. Піскозуб, І. Самсонович, Ф. Санойца, М. Санойца, І. Товпаш, Е. Турзановський, які проживали на вулицях Польній, Легіонів, Міцкевича, Українській, Карпатській і т. д. [120, с. 1491]. У той час працювали два сини Петра Білоскурського — «Місько» і «Тоська», а також Будзановський, Сенюк, Саниця [78, с. 189], Абрага-

³⁶ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Івано-Франківської обл. від Параскевії Сенькович, 1931 р. н.

мович (закінчив курси в Вісньовому, що під Варшавою) [126, с. 13—14].

На семи фабриках з виготовлення кахель керували С. Будзановський, К. Корженьовський, М. Кукурба, А. Марціновський, І. Патковський, І. Сом'як, Е. Турзанський [120, с. 1491]

Унікальними зразками покутської кераміки вважають дві ікони з зображенням Богородиці з Дитям і святого Миколая, які В. Шухевич знайшов у с. Буковець (тепер Івано-Франківської обл.). Ікони належать до найдавніших датованих і підписних творів (1811 р., маляр Матвій Ковальський). Ікони мають форму великих глиняних плит (46,3 x 37,2 x 2; 46 x 37,8 x 2,5 см) із рамкою. Майстерність М. Ковальського виявилася в графічному змалюванні лику й постаті Богородиці та більш живописній подачі образу святого Миколая у поєднанні теплих пастельних тонів. Вірогідною видається думка дослідників, що автором ікон був не гончар, а саме маляр (так він і про себе написав; наприклад, маляр ікон на склі) з Коломиї, адже на початку ХІХ ст. місто було великим центром торгівлі та ремесел [92, с. 275; 71, с. 112—113].

Для колумійських кахель другої половини ХІХ ст. характерні особливі форми і розпис. Із рослинних композицій, як і на мисках, домінує мотив «вазона», в основі якого три крапчасті розетки, сполучені «сосонкою», і ваза-розетка. Рідше на лицьових і кутових кахлях трапляються композиції з хрестами «придорожнього типу» [57]. Серед фігурних композицій — зображення святого Миколая, весільної пари з гільцем, скрипаля, жінки з глеком і граблями, пари, що тримається за руки. Цікавим є зображення на кахлі церковної споруди з банями і хрестами [58]. Композиції легкі та виразні, що досягається скупими засобами: ледь помітним ритмуванням, наявністю «мармурового» тла, крапчастого обрамлення та двоколірний розпис. Витончена графічна мова і «контакт» з глядачами (фігури подані фронтально) підкреслюють розповідний характер сюжетів. Ці кахлі авторства Войцеха Словіцького (1800—1885). Зазначмо, що чотири покоління Словіцьких займалися гончарством — Стефан (р. н. 1772) декілька років був цехмістром гончарного цеху, як і його син Войцех упродовж 1860—1870 також очолював цех гончарів Коломиї; виробляв кахлеві печі «гладкі білі і мармуркові» з брунатними квітами на білому тлі, а продовжив Кароль (1824—1911; працював у Коломиїській гончар-

Дві гончарки. Анастасія Михайлинин (справа) і Софія Телюк (Михайлишин). Фото. 1950-ті рр., с. Угорники Івано-Франківської обл.

Войцех Словіцький. Кахлі. Друга половина ХІХ ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП (Експозиція)

Войцех Словіцький. Кахля. Друга половина XIX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП

Свічник. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП

ній школі) та його син Ян Словіцький (учень місцевого закладу) [125, s. 15; 119, s. 268—269]. У кінці XIX — на початку XX ст. традиції коломийської кераміки, окрім Словіцьких, продовжували А. Марійчук, Кароль Санойца та інші [63, с. 86].

Серед освітлювальних виробів кінця XIX — початку XX ст. виокремлюємо каганці та свічники різної форми й розмірів. В основі розпису свічників переважає одноколірність (зелений колір на білому тлі), рідше додається брунатний колір. Проте свічники 1920—1930-х рр. Кароля Санойца (1911—1945) розписані вже чотирма кольоровими фарбами. Майстри з Коломиї виробляли теракотові предмети та різні типологічні групи мальованого посуду. Із теракотових предметів кухонного типу назвемо менші та більші горщики для щоденного вжитку та календарних і родинних свят («оказій»). Через використання цих горщиків для приготування їжі на вогні декоративний пояс міститься на шийці (групи вохрових горизонтальних ліній) і плічках (вохрові лінії і кривульки), ряди крапок або смужок. У декорі макітри ззовні задіяні вінця і боки. Теракотові баньки та вазони оздоблювали вохровим геометричним орнаментом.

Полив'яні дзбани мають типову форму (довга шийка, кулястий корпус, округле вухо) та вкриті яскравою цеглястою поливою. Декоративний ефект шийки інколи посилений групою ритованих ліній. В оздобленні мальованих дзбанів поєднані мотиви ліній, кривульок, «сосонок» зеленого [28] або синього кольорів на білому тлі.

Мальовані коломийські баньки з короткою вузькою шийкою та округлим корпусом часто призначалися для свяченої води; тоді їх прикрашали віночками з сухих або живих квіток чи барвінком. У розписі також простежується двоколірність (зелений і брунатний) та поділ на декілька орнаментальних поясів з геометричними мотивами ліній, кривульок, крапок та гачків. На деяких баньках бачимо витончені фляндровані смуги [29] та зелені заливи. Цікаво, що на одній з баньок поміщений ритований напис: «Молитися за их тоурки чотирьох ихъ оубили в лесъе» [30]³⁷.

Із коломийської кераміки кінця XIX — початку XX ст. виокремлюємо миски традиційної форми, розписані рідше одним (зеленим або синім), а частіше двома кольорами (зеленим і брунатним). В основі

³⁷Баньку знайдено в Чорному лісі біля Садгори Чернівецької обл.

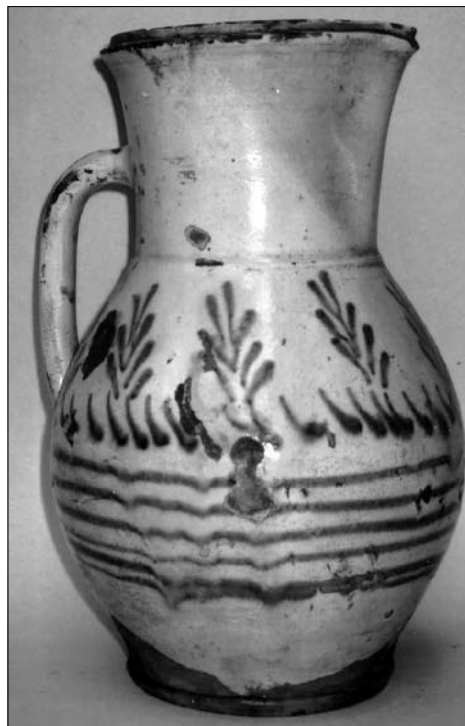
дзеркальної структури мотиви хрестів придорожнього типу з прикрашеннями у вигляді гілочок [31; 32], а також мотиви «букета» й «вазона» (три-чотирип'ять крапчастих розеток різної форми та величини), які часто вкривають дно та боки мисок, весільного «гільця» з основним стовбуром та багатьма «квітками» брунатного кольору [33], подібно як на мисці з брунатним тлом та біло-зеленим розписом. Центрично-обертובה структура місцевих мисок включає мотиви рівнокінцевого [3] та грецького [34] хрестів, замкнених чотирьопелюстковою розеткою з крапок, навхрест укладені мотиви «сосонок», «гусячих лапок», «грабельок» [35], вихрових розеток на білому, рідше брунатному тлі. Боки мисок інколи прикрашені фляндрованою («шпилькованою») смугою, оскільки узор створюється за допомогою палички з двома шпильками (дротинками) на кінці [78, с. 192].

В основі декору полумисків Анни Басцяк мотив «вазона» [36], а також зображення птаха [54], що досягається крапчастим контуром основних композицій та кривульчастим заповненням берегів. Вишуканість оздоблення цих виробів підкреслюється наявністю лише зеленого кольору. Натомість Іван Патковський, зображуючи птаха на дні полумиска, застосував традиційну двоколірність, хоча боки та береги предмета також заповнив геометричним орнаментом [55].

Раритетною вважаємо миску кінця XIX ст. Михайла Цісарковського з зображенням Богородиці з Дітям, аналогічне типові ікон з переплетенням західної та східної іконографій [37]. Оригінальності композиції додає колона з хрестом та розетки в колах, укладені хрестоподібно на боках та берегах миски. Поля кіл та трикутників щедро заповнює дрібна сітка, що гармоніює з омофором Богородиці. У розписі вбачаємо характерну для місцевого гончарства кольорову гаму та стійкість форми з прямими вінцями.

Особливою художньою «мовою», включаючи вже яскраву тріаду кольорів (з'явився жовтий колір), вирізнялися мотиви розет і хрестів на мисках 1930-х — початку 1940-х рр. у виконанні К. Санойци [59]. Автор став упізнаваним через свої кумедні анімалістичні сюжети, зокрема зображення вершника на курці [58], риб і птахів [58]. Можливо, прототипом образу вершника були зразки виробів інших майстрів³⁸.

³⁸ Миска з зображенням вершника, виконана двома кольорами, є у збірці О. Валька (Львів).

Дзбан. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. МЕХП

Банька. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. НМК

У розписі окремих предметів (миски, вази) автор вводив і синій колір.

Про творчі пошуки гончарів у подачі нових іконографічних схем можна вести мову на прикладі

Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП

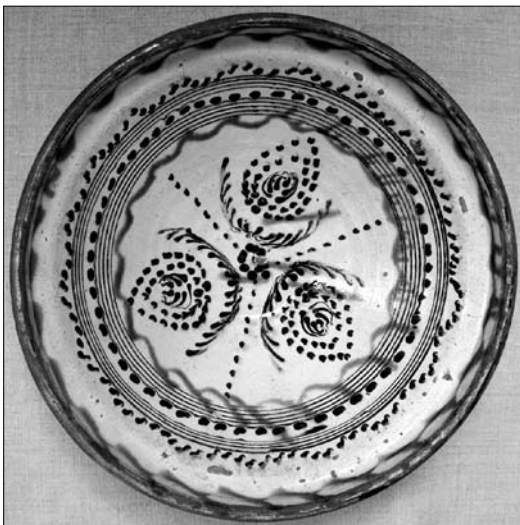
Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. Збірка О. Валька (Львів)

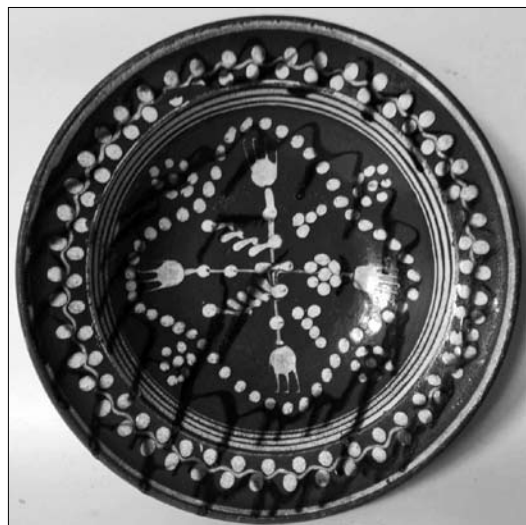
Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. Збірка Ю. Юркевича (Львів)

Іван Патковський. Миска. Поч. XX ст. м. Коломия Івано-Франківської обл. НМК

Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., м. Коломия Івано-Франківської обл. Збірка О. Валька (Львів)

Миска. Кін. XIX — поч. XX ст. м. Коломия Івано-Франківської обл. МЕМП

окремих мисок. Це виражалося передусім через застосування в одній композиції хрестів кількох типів, наприклад, рівнокінцевих, хрещатих, грецьких у центрично-оберткових композиціях. Живописності розписам надає не лише цілісна структура, що займає дно і боки миски, а й «мармуровий» фон (зелені мазки на білому тлі)³⁹. В 1950—1960-х рр. з'явилися нові форми відкритого типу — полумиски і тарілки з білим або темно-вишневим тлом та карбованим («видзюганим») краєм [78, с. 189].

У 1930—1950-х рр. у місті діяло декілька підприємств, пов'язаних зі збутом виробів місцевих майстрів, зокрема «Керамік» (1939) та «Килимарка» (1956) [67, с. 86—87]. 1971 р. був створений цех художньої кераміки, в якому працювало 30 випускників Косівського технікуму декоративно-прикладного мистецтва ім. В. Касіяна (тепер — Інститут, філія ЛНАМ). Саме тоді вироби почали випалювати в електропечах. Упродовж 1985—1991 рр. при цеху майоліки організували кооператив «Керамік»: майстер О. Фекет створив зразки кахель з рослинними та сюжетними композиціями, які, як і керамічні штамповані портрети з зображенням Т. Шевченка, добре продавалися. Насичення ринку дешевими пластмасовими сувенірами погіршило справу і 1993 р. кооператив перестав діяти [68, с. 248].

Вагомою сторінкою в розвитку гончарства Покуття є Коломийська гончарна школа, яка функціонувала 38 років. Її завданням було зупинити занепад промислу та на основі народних традицій, зокрема спадщини Олекси Бахматюка, готувати професійних майстрів. Діяльність закладу можна поділити на чотири періоди, відповідно до призначення його керівників [67, с. 82—87].

Один із прогресивних директорів Валер'ян Крицінський упродовж 1886—1890 рр. перед призначенням на цю посаду був викладачем малюнка, автором численних проектів декору кераміки, зокрема кахлів. Мотиви хрещатих хрестів, «вазонів», зображення птаха поміж звивистих тонких гілок, п'ятибанної церкви у традиційній тріаді кольорів — ось неповний перелік розписів кахель В. Крицінського [4; 61]. Щоб допомогти місцевим кахлярам отримати дешеві форми для виготовлення кахель при коломийській гончарній школі Крайова рада створила робітню, в

Кароль Санойца. Миска. 1920—1930-ті рр. м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП

якій було 10 зразків форм (ціни на них були значно нижчими від зарубіжних) [123, s. 107—108].

Майстри школи виготовляли й будівельну кераміку, зокрема великі декоративні розетки [60] і плитки (фризи), деякі з них і досі зберігаються на фасадах міських будинків та приміщенні гончарної школи [67, с. 86]. В основі декору округлих вставок мотиви звивистої гілки, «вазонів», хрестів, на окремих фризах геометричні й рослинні мотиви, зображення сови, герба Коломиї тощо.

Серед асортименту виробів — високі свічники з кількома потовщеннями, велика миска (мотив грецького хреста; розпис у традиціях косівської школи, зокрема в стилі О. Бахматюка) і полумисок (мотив «вазона»), плесканки (з рослинними композиціями, погрудним зображенням чоловіка), калачі, дискос, вази (різної форми), дзбанки, барильця, кухлі (великі і малі), баньки, маленькі баньочки з ритованими написами (для парфумів) — усе це дивує тонкостінністю, чіткістю композиційного рішення, розписом і яскравістю кольорів [38]. Авторами є викладачі та учні місцевої гончарної школи: К. Лучевський (1884), Якуб Бангюльцель (1884—1885), Валер'ян Крицінський (1888), З. Дзбанський (1890), Титус Славінський (1890). Як уже зазначалося, на численних виставках експонувалися вироби учнів і викладачів цієї школи, їх неодноразово відзначали різними нагородами. Фаховий підхід до трактування форми й орнаментики, правильний підбір глини, систематичне навчання та виробничий процес упродовж керівництва технолога-

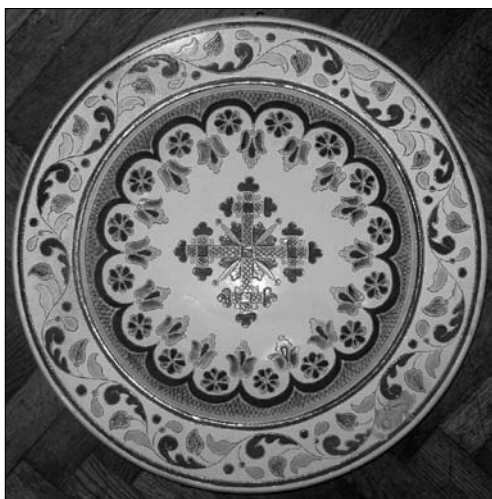
³⁹ Збірка Ю.Юркевича (Львів), МЕХП, НМНМГП.

Титус Славінський. Кахля. 1887 р., КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. ТОКМ

Валер'ян Крицінський. Кахля. 1887 р., КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. ТОКМ

Розета. Кін. XIX — поч. XX ст. КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП

кераміста Олександра Клімашевського (вчителем рисунку був Станіслав Дачинський) призводили до того, що прості предмети ставали високохудожніми творами [109, с.173].

Проте Коломийська гончарна школа «в силу різних обставин почала занепадати — в ній щороку зменшувалася кількість учнів, і в 1914 р. її було закрито». На думку Ю. Лащука, основним недоліком школи було те, що деякі «викладачі, виховані на традиціях офіційного станкового мистецтва другої половини XIX ст., не знали декоративного мистецтва, його творчих методів. Не розуміли вони і краси фляндрованих мисок» [88, с. 64—65]. Тому й з'являлися горщики, горнята, дзбани, прикрашені не традиційною для Коломії технікою «мармурування» (автори Іван Будзановський та Дмитро Ільницький)⁴⁰.

Про гончарство з **Кут** у XIX ст. є мало інформації [88, с. 77]. Відомо, що в той час там працювало 63 гончарі [110, с. 299]. Серед них Павло Чубчук, Михайло Напп, Михайло і Микола Чешньовські⁴¹, Йосип Напп, Іван Брошкевич (1865—?)⁴², Андрій Напп (1875—?)⁴³, Кароль Пудло⁴², Йосип Сейдлер (1867—?)⁴³, Андрій Москалюк⁴⁴, Томаш і Петронела Наппи⁴⁵, Микола Брошкевич⁴⁶. 1912 р. там мали свої майстерні Антін Влос, Яків Влос, Антін Заріцький, Петро Заріцький, Яків Соколовський [90, с. 35]. В адресному довіднику 1926—1927 рр. йдеться про таких

⁴⁰ Велика колекція коломийської кераміки, яку зібрав Валер'ян Крицінський, зараз зберігається у Національному музеї Кракова.

⁴¹ В одній з метричних книг перша згадка про те, що вони гончарі, датована 1893 р. [2, арк. 46].

⁴² Їхнє заняття гончарством зазначене під 1895 р. У цьому році Іван Брошкевич, коли йому було 30 років, одружився з Розалією Самборович [2, арк. 27].

⁴³ 24.01.1897 р. 30-річний Й. Сейдлер одружився з 17-річною Катериною Гавринчук [2, арк. 35а].

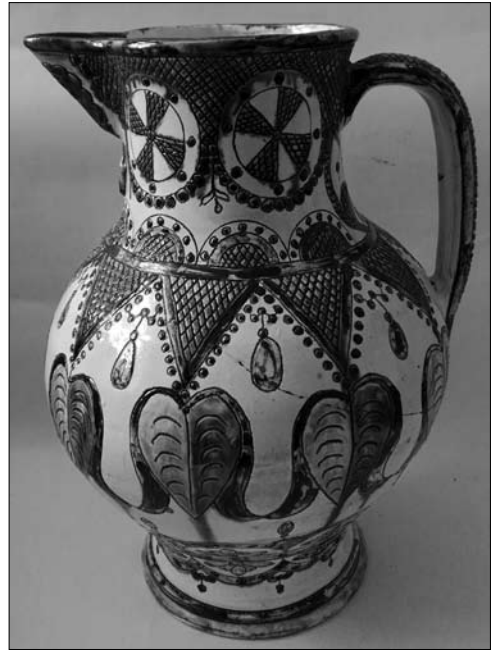
⁴⁴ Його спеціальність зазначена під 1897 р.; у метричній книзі він є одним з хресних [2, арк. 39].

⁴⁵ 30 жовтня 1898 р. гончар Томаш Напп (батько Степан, мати — Катерина Пудло), коли йому було 24 роки, одружився з Петронелою Брошкевич (їй було 20 років; батько Антон Брошкевич, мати — Анна Лукасевич). — Метрична книга с. Кути (1889—1901) [2, арк. 46]. 3.05.1899 р. у них народилася донька Розалія-Антонія [2, арк. 44].

⁴⁶ 1.03.1900 р. у гончаря Миколи Брошкевича і його дружини Розалії, доньки Степана Самсоновича, народилася донька Антоніна-Анна [2, арк. 53].

Плитка. Кін. XIX — поч. XX ст. КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. НМНМГП

Якуб Бангюльцель. Дзбан. Поч. 1880-х рр., КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. МЕХП

Якуб Бангюльцель. Тарілка. 1884 р. КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. МЕХП

Титус Славінський. Таріль., бл. 1880 р., КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. НМК

гончарів з цього осередку: М. Зарумен, Т. Напп, Й. Соколовський⁴⁷, а в Старих Кутах — Й. Волощук та П. Напп [90, с. 35], а за 1930 р. в Кутах — М. Зарумен, П. Напп, Л. Червоноград-

⁴⁷ПМА. У с. Вікно Городенківського р-ну виявлений димлений дзбан з рельєфним оздобленням, на дні якого є ритований авторський підпис «1887 / Jozef Sokolowski / wzory keramiki». Це прізвище є в переліку адресного довідника за 1926—1927 рр. можливо, цей виріб оздоблено «в гірших» традиціях Коломийської гончарної школи, у період керівництва Г. Бехера, коли копіювали форми та оздоблення з таблиць із зарубіжними зразками кераміки.

ський, М. Красовський; в Старих Кутах — Й. Волощук та П. Напп [90, с. 35; 120, s. 1499].

У 1931 р. в Кутах була гончарня [82, с. 371]; 1939 р. створена артіль «Килимарка», а 1949 р. — артіль «Червоне Прикарпаття». Тоді ж «Килимарка» стала фабрикою, а 1956 р. при ній організований керамічний цех (керівник Михайло Волощук). У 1960—1970-х рр. традиції кутських гончарів продовжували М. Кулешір, А. Катеринчук, М. Онисим'юк, І. Чепіга, у кінці 1970—1980-х рр. — випускники Косівського технікуму народних художніх промислів ім. В. Касіяна. На початку 1990-х рр.

Кароль Патковський. Тарілки. 1887 р., КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. НМК

Іван Будзановський. Дзбани, ринка. 1877 р., КГШ, м. Коломия Івано-Франківської обл. НМК

кутське гончарство припинило своє існування [101, с. 203].

За технологією виготовлення вироби майстрів з Кут і Старих Кутів кінця ХІХ — початку ХХ ст. поділяємо на три види: теракотові, димлені та мальовані кольоровими ангобами. У той час більше продукували димленого посуду, який виготовляли гончарі зі Старих Кут Олекса Ілюк (1865—1940), Іван Бойчук (1891—1933) та Федір Угринюк (1884—1944) [88, с. 77]. Серед димленого посуду малі (h — 17,5; d — 18,5 см) і великі (з двома вухами) (h — 25, d — 27 см) горщики [39], гладущик з накривкою [40] з мотивами гладжених ліній, кривульок, «сітки» або без декору.

Рідкісним у декорі глиняних виробів вважається мотив «руки», виявлений на глечику з довгою лійкою, карбованим вухом та гладженими скісними лініями [41]. Зображення руки сягає епохи енеоліту, згодом воно зустрічається у вишивці, іконописі, різьбленні по дереву тощо. Рука відіграє велику роль у житті людей, а тому в декоративних композиціях її вважають магичним символом, оберегом. У піднятих догори руках людини чи Великої Матері втілена ідея заступництва. Пріоритетного значення надавалося

правій руці («десниці», «десні»), зображення якої трапляється частіше, ніж лівої. Подібне до кутського глечика пластичне зображення «правиці» бачимо й на димленому дзбанку 1930 р. (для пива — у вигляді чайника з накривкою) роботи гончаря Дмитра Муца зі Шпиколос Львівської області.

Теракотовий посуд, серед якого домінують горщики з невисокою шийкою та кулястим корпусом («кулешники») [42], прикрашений скупим геометричним орнаментом з двома-трьома ритованими горизонтальними лініями. Інші вироби мають форму макітри з вухом (ще одна назва — «кулешники» — з одним призначенням — для приготування кулеші) [43]. Авторами цих предметів є кутські майстри І. Саврикевич, і Ю. (?) Дмитрук. Цікаво, що вінця горщиків часто «крайковані» (вкриті брунатною поливою), а на плічках декор з кривульок, ліній та нешироких вохрових смуг [79, с. 121]. Макітри прикрашали трьома білими ангобовими горизонтальними лініями (Саврикевич) [44].

Майоліка в Кутах почала з'являтися з кінця ХІХ ст., проте її розквіт припадає на поч. ХХ століття. 1907 р. в Кути з Пістиня переселився Яків Волощук (1863—1915) [88, с. 78], стиль якого певним чином впливав на розвиток декору кутської кераміки. Мальований посуд «має чітку і строгу геометричну орнаментику, що складається з зірок, стилізованих квіток, різних зубчастих безконечників» [106, с. 5]. У порівнянні з косівськими, кутські мальовані вироби «дуже ясні, їх рисунок прозорий і легкий», а в розписах більше використовують геометричні мотиви [76, с. 61—62]. Йдеться про різні види посуду (дзбанки, глечики, «водопійча», вазони, миски тощо). Так, у розписі дзбанків наявна сітчаста структура з поділом на кілька орнаментальних зон, в яких поєднані мотиви трикутників, гачків, «підков», «сердечок», закрутів, тюльпанів [45] або «підков», трикутників, листків, кіл та коротких смуг. Декор дзбанків рідше складають рослинні мотиви, зокрема тюльпани, укладені вертикально на корпусі, та «вінком» на шийці [46]. У прикрашенні «водопійч» майстри здебільшого малювали один (з мотивами трикутників і закрутів) або два («вінки» з листків і кіл) орнаментальні пояси [47].

Привабливу форму мають кутські боклаги (округлі плесканки і перснеподібні калачі). Про «пляшки з околиць Кут» йшлося ще в переліку предметів виставки 1887 р. в Тернополі [124, с. 15—16]. Очевидно, мова про згадані плесканки, функціональне

призначення яких — подача горілки або вина на святковий стіл. Одна з плесканок (на чотирьох ніжках та з чотирма вухами) з обох боків прикрашена мотивами «вазона» з трьома багатопелюстковими розетками, крапками та смужками [48]. Можливо, це один із прикладів обрядового посуду, наприклад, весільного, мотиви різьбованого розпису, на якому символізують добробут і процвітання.

Із предметів відкритого посуду — миски з мотивами «зірки», «вазона», рівнокінцевого хреста. Розрідженість основної композиції, що міститься на дні і боках, поширюється й на береги, де панують тонкі крапчасті півкола й малі зигзаги. Рідко трапляються зображення корови, цапа, образи святого Миколая з гілочками обабіч, вершника на коні з шаблею в правій і пістолем у лівій руці, скрипаля, «несміливі» сюжетні схеми зі сценками «в корчмі» тощо. Отож, іконографія образів у декорі кутських мисок загалом небагата, а нещільне заповнення дна і боків гармоніює з таким же «легким» та виразним прикрашенням берегів мотивами крапчастих «підков», кривульок, зигзагів, коротких смужок.

Як уже йшлося, в 1920—1930-х рр. в Кутах працювали Іван Брошкевич і Петронела Напп, які мотиви для своїх виробів запозичали з українського різьблення, вишивки, писанкарства, вірменських орнаментів (у Кутах проживала велика колонія вірмен), що призводило до перевантаження композиційних схем та порушення традиційної кольорової гами, а домінуванням синьої. Чудернацькими були й самі форми, зокрема ваз (найбільше), тарілок, плесканок⁴⁸. Традиційних рис дотримано у виготовленні свічника-трійці з ажурним хрестом в центрі (П. Напп). Знаючи добре технологію виготовлення посуду, І. Брошкевич однак нехтував цими знаннями, а вигадав свій «стиль» — він «випалював вироби лише один раз, розписував олійними фарбами, темперою або гуашшю — через якийсь час вони лущилися» [88, с. 78].

У 1950—1960-х рр. продукція кутських гончарів, зокрема М. Волощука та його учня Михайла Угринюка, користувалися широкою популярністю. М. Волощук — автор трьох декоративних печей — 1957 й 1958 рр., які прикрашають інтер'єр експози-

⁴⁸Кераміка Брошкевичів і Наппів зберігається у деяких музеях Польщі, зокрема Перемишля, Сянока, Любліна, Кракова.

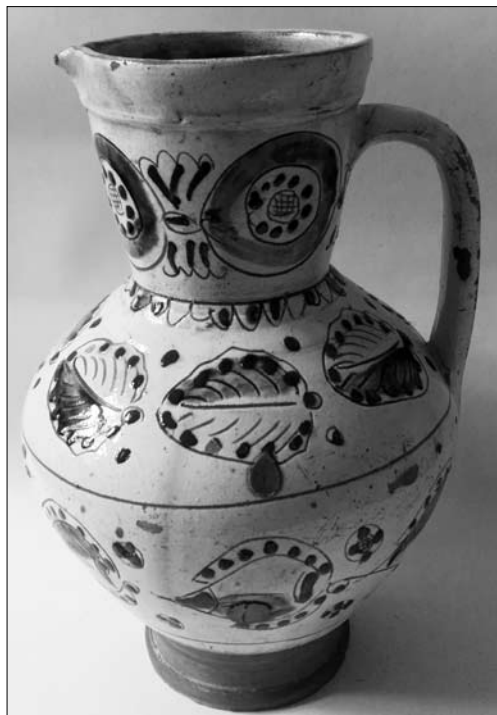

Глечик. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Кути Івано-Франківської обл. МЕХП

Дзбан. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Старі Кути Івано-Франківської обл. ДЕМВ

ції НМНМГП, а також низки інших виробів, зокрема ваз, вазонів, кльошів на ніжці, калачів [49], плесканок [50], тарілок з карбованими вінцями. В оздобленні однієї з його ваз 1961 р. виразною є шевченківська тематика [81, с. 1173]. Із пластики малих форм цього майстра слід назвати вазон-баран (1950), у декорі якого поєднані рослинно-геометричні мотиви й ритовий напис-присягу доньці, а також його скульптурку крокодила (1960). Коли у розписі першого предмета застосовані ритунання і чотириколір-

Дзбан. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Кути Івано-Франківської обл. МЕХП

Плесканка. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Кути Івано-Франківської обл. МЕХП

на гама, то витонченість фігурок підкреслюють два відтінки зеленої поливи та ретельне рельєфне оздоблення. На формі і декорі виробів певним чином позначився вплив Коломийської гончарної школи.

Значну роль у розвитку кутської кераміки 1970—1980-х рр. відіграла діяльність великої когорти народних майстрів [101, с. 202—203]. Великим по-

питом серед населення користувалися виробами подружжя — учня й послідовника М. Волощука Михайла Угринюка (1907—1977) і Людвіги Матусевич (1926—2001). У переліку їхніх предметів вази, калачі, двійнята [51], дзбанки, попільнички у формі постолів [52], декоровані геометрично-рослинним орнаментом. Автором подібних попільничок на Всеукраїнських виставках була й кутська майстриня Олена Волощук (1928 р. н.).

З 1993 р. у сфері кераміки працює фірма «Терракота», що знаходиться за два кілометри від села Пилипи Коломийського району. Діяльність підприємства включає виробництво кахель для печей і камінів. Там же виготовляють різні керамічні вставки, вази на підлогу тощо⁴⁹. У декорі кахель автори використовують елементи, мотиви та сюжети аналогічних виробів майстрів Косова та Пістиня, зокрема О. Бахматюка, І. Баранюка та інших. Проте, коли тло виробів згаданих майстрів виключно білого кольору, то фон кахель підприємства «Терракота» здебільшого брунатний.

У Тишківцях Городенківського р-ну гончарством займається місцевий мешканець Василь Савицький, випускник Інституту декоративно-ужиткового мистецтва в Косові. Інколи у цьому йому допомагає брат Микола, який живе у Косові. Раніше ці майстри на гончарному крузі виробляли посуд різного призначення (гличики, дзбанки, макітри, миски), тепер більше продукують теракотову пластику⁵⁰.

Интерес у дослідників і туристів викликає сучасна майстерня «Покутська кераміка», в якій працює близько двадцяти людей (Котиківка Городенківського р-ну). 2010 р. з метою відродження виготовлення для широкого вжитку традиційного глиняного посуду її заснували брати Антон (випускник Косівського Інституту декоративно-ужиткового мистецтва за спеціальністю «художня кераміка» і Богдан (закінчив факультет дизайну Національного університету «Львівська політехніка») Микитюки [136]. Мистецький напрям, у якому вони працюють, дістав назву «осучаснена старовина», адже, як зазначалося, автори намагаються в його основі використовувати традиційні форми ужиткової кераміки краю. У декорі предметів

⁴⁹ ПМА. Записано 8.07.2013 р. в с. Пилипи Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Сергія Проскурняка, зав. виробництвом «Терракоти».

⁵⁰ ПМА. Записано 7.07.2013 р. в с. Тишківці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. від Івана Проника.

поки-що бачимо не покутські мотиви та сюжети, а візерунки, подібні на виробих Трипільської культури. Головною у технікою оздоблення є ритмування з поєднанням мотивів ліній, кривульок, закрутів, меандрів тощо. У виготовленні посуду автори дотримуються таких стилів: «Етно», «Святковий», «Червона Русь», «Шляхтянський», «Покутень», «Тиверський». У виробництві використовують декілька видів глини — синю, жовту і білу. Білу добувають з Коломийського кар'єру або завозять зі Слов'янська Донецької області. Окрім щоденного посуду, виготовляють і обрядову кераміку для календарних (наприклад, для Святого Вечора, Масляної, Великодня) чи родинних свят (весільний набір включає різні види посуду) [137].

У цьому контексті важливим видається аналіз використання глиняних виробів у звичаях та обрядах українців кінця XIX — початку XX століття. Йдеться, насамперед, про календарні (Різдво, Йордань, Великдень й інші свята) та родинні події (хрестини, весілля, похорон) і т. д.

У Ганнусівці на свято Андрія, окрім ворожіння на пампушках (чий пампушок скоріше з'їсть кіт, та скоріше вийде заміж), дівчата йшли на річку, пробивали ополонку і шукали якусь знахідку: яка витягнула черепок — вийде заміж за гончаря, інша — шматок шкіри — за шевця, тріску — за столяра [98, с. 211]. Ворожили тоді й з барвінком та водою: два листочки з барвінку клали на тарілку з водою — якщо при задумі про хлопця листочки сходилися до купи, то будуть «в парі» [98, с. 211].

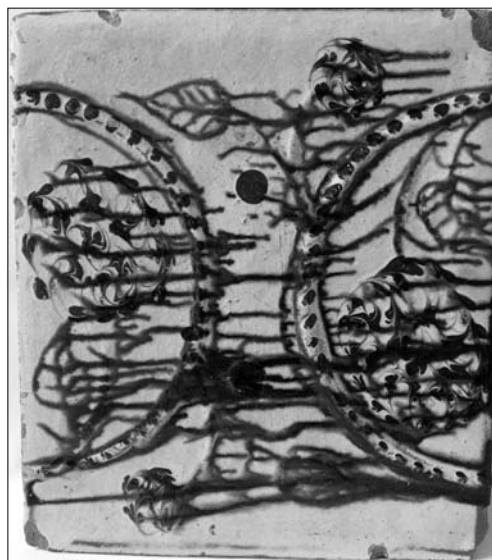
В інших селах на андріївських вечорницях під горщик клали чепець, чарку та перли. Відповідно це означало — дівчина вийде заміж, її чоловік буде пияком або далі дівуватиме (Гарасимів). Подекуди в іграх задіювали три миски, під якими були палиця (чоловік буде бити), чарка (буде пияком) та папір (буде вченим) або тісто (будуть пектися калачі на весілля), чарка (чоловік буде пиячити) і клоччя (ще буде дівувати)⁵¹.

На Святий вечір кутю (пшениця, мак і цукор або мед) подавали або в мисці або макітрі (Ганнусівка), узвар («вар» з сушених яблук, груш, сливок та вишень) у дзбанках. Пшеницю («пихану», а потім варену, з цукром і маком) ставили на стіл в макітрі, в кутю одним кінцем ставили солом'яний

⁵¹ ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Гарасимів Тлумачького району Івано-Франківської обл. від Ганни Світик, 1964 р. н. та Катерини Кібран, 1925 р. н.

Миска. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Кути Івано-Франківської обл. МЕХП

Степан Напп. Кахля. Кін. XIX — поч. XX ст., с. Кути Івано-Франківської обл. МЕХП

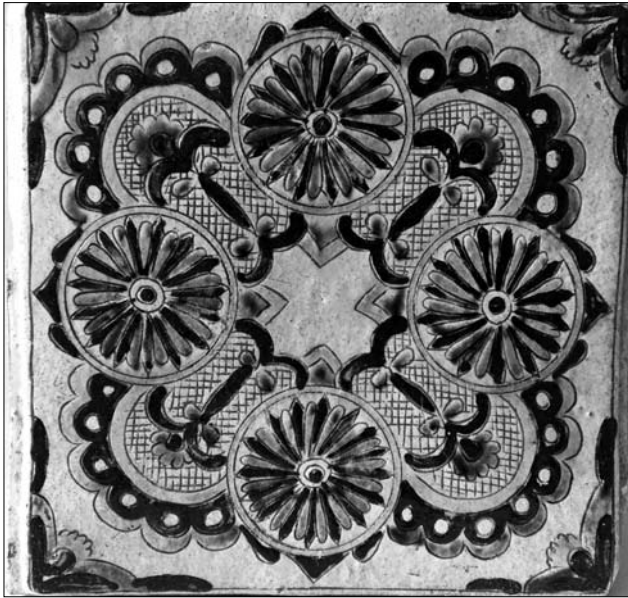
хрестик (Лука). На Святий вечір не можна було казати на кутю «пшениця», бо будуть «плодитися воші»⁵². З цих міркувань мак називали «дробиною»⁵³. До цього свята мешканці Коломиї купували нову макітру, в якій терли мак і подавали кутю на стіл [78, с. 192]. «На пшеницю» покутяни часто купували новий горщик (Тростянка, Жукотин)⁵⁴, інші — старий цілий рік тримали «на

⁵² ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Михайла Любенчука, 1924 р. н.

⁵³ Там само.

⁵⁴ ПМА. Записано 8.07.2013 р. в с. Тростянка Івано-Франківської обл. від Анни Захарук, 1919 р. н.

Кахля. 1960 р. Артіль «Килимарка», с. Кути Івано-Франківської обл. МЕХП

поді» (Коршів)⁵⁵. Загалом на Покутті, як і в інших регіонах України, до 1940-х рр. на кутю здебільшого купували новий горщик або макітру, а в важкі повоєнні часи мили старий посуд, який тримали на горищі.

На Йордань свячену воду з церкви носили в полив'яних глечиках, баньках або дзбаночках, які прикрашали сухими квітами і барвінком (Стриганці) або віночком зі свіжого барвінку і коралями з перлів («з цюрком»; Гарасимів)⁵⁶, герданами (Лука), віночком з квітів (барвінком, васильками), які росли біля хати (Вільшаниця).

На дев'ятий четвер після Великодня робили обхід поля, молилися біля кожного хреста, у наступну неділю несли до церкви гарні миски, декоровані «кошицями» (гілками), наповнені пшеницею і непарною кількістю яєць, що віддавали священникові і дякові. У Струпкові обхід відбувався у десяту п'ятницю, а в Угорниках на Зелені свята йшли на цвинтар⁵⁷.

Деякі види глиняного посуду використовували і в родинних звичаях та обрядах. Так, у Чортовці після родів до родильниці на годину приходили сусідки із

горщиком молока, картоплі чи каші і т. п. [116, s. 208]. В околицях Коломиї після хрестин у церкві до хати сходилися люди, які приносили з собою миску сиру та кілька яєць [116, s. 208]. Ввечері одна з кумів ходила від гостя до гостя з мисочкою, на яку клали гроші, а починала з господаря (газди), який для своєї дитини давав ринського [116, s. 212]. На хрестини, як і на поминки, готували студенець, капусту, юшку з тістом у децю менших, як на весілля, посудинах⁵⁸. На Снятинщині, піклуючись про здоров'я дитини, намагалися її вберегти від злого ока — на підвіконні на ребро малюнком до двору ставили тарілочку [101a, с. 611]. Респонденти пояснювали, що так робили для того, щоб «немовля не вrekli і не зробили чогось злого», аби «уроки не бралися дитини». Тарілки стояли на вікні «або до хрещення дитини, або до сповнення одного року, або як хто хотів»⁵⁹. Таку «ворожбу» виконували й тоді, коли дитина погано спала чи плакала⁶⁰. На Городенківщині тарілки, повернуті «догори», ставили на вікно «перед заходом сонця, щоб дитина не заспала сонце»⁶¹.

У весільних обрядах використовували великі горщики («на оказію»), в яких готували їжу, а також миски, тарілки, дзбанки. Із дзбанком ходили вранці по воду для молодого (князя) [116, s. 269]. Великі миски з хрестиками ставили на полицю-мисник (полиця могла бути довга (Баб'янка), мати 5—6 поділок (Тростянка)⁶², деякі великі мисники називали «царками» (Баб'янка)). Миски знімали з полиць лише для якихось «оказій» — хрестин, весілля або толоки, а «для себе на щодень не брали»⁶³. Весільні горщики позичали одні одним, а ще на початку 1950-х рр. в них готували їжу на відкритому вогні

⁵⁸ ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Гарасимів Тлумацького району Івано-Франківської обл. від Катерини Кобрин, 1925 р. н.

⁵⁹ ПМА. Записано 21.07.2015 р. в с. Орелець Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Марії Мамчур, 1935 р. н.

⁶⁰ ПМА. Записано 27.07.2015 р. в с. Прутів Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. від Ганни Чернець, 1924 р. н.

⁶¹ ПМА. Записано 21.07.2016 р. в с. Топорівці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. від Марії Андріюк, 1949 р. н.

⁶² ПМА. Записано 8.07.2013 р. в с. Тростянка Івано-Франківської обл. від Анни Захарук, 1919 р. н.

⁶³ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Івано-Франківської обл. від Параскевії Сенькович, 1931 р. н.

⁵⁵ ПМА. Записано 9.07.2013 р. в с. Коршів Івано-Франківської обл. від Євдокії Досин, 1948 р. н.

⁵⁶ ПМА. Записано 10.07.2014 р. в с. Гарасимів Тлумацького району Івано-Франківської обл. від Ганни Світик, 1964 р. н.

⁵⁷ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Івано-Франківської обл. від Параскевії Сенькович, 1931 р. н.

(«на дворі»)⁶⁴. Такий посуд інколи був у весільних куховарок («кухарок»); одну з них того часу у Вільшаниці називали «Фузі»⁶⁵. У Тисмениці для такої okazji запрошували куховарок, які, як правило, походили з міщан [62, с. 175]. У Жукотині на весілля в глечиках подавали особливий напиток — «мудрило» — до вареного солодкого буряка додавали терен і це кисло два тижні⁶⁶.

З народною керамікою пов'язані й окремі похоронні обряди. Коли людина помирала, то в глиняне горнятко наливали води і ставили на вікно (Гавриляк, Дяківці), рідше на вікні був каганець (Чортовець) [116, с. 215]. На заупокійне богослужіння (парастас чи панахиду, що здійснюють над тілом померлого під час похорону, а також після його поховання — на 9-й, 40-й дні та у роковини смерті) у миску насипали пшениці на яку клали 7-9-13 яєць. Відправу починали тоді, коли миска вже була на столі [116, с. 217]. На річницю по померлому в мисках несли і «непіхану» варену пшеницю з цукром або медом і маком. Після Служби Божої перед обідом кожен запрошений мав спочатку з'їсти цієї пшениці.

У деяких селах на 40-й день по смерті та на річницю у мисочці ще й досі несуть коливо — варену пшеницю, яку прикрашають кольоровими «морськими камінцями» (Години)⁶⁷. Бувало, що з тих «камінців» викладають хрест (Лука). Інколи «за прости біг» давали глиняний полумисок з горіхами, яблуком, пряником, цукерками, а зверху клали калач, тепер — хустину з плетінкою або батоном (Пилипи)⁶⁸.

Прикметно, що у деяких селах (Джурків, Баб'янка, Коршів) були жінки, які лікували («упускали золотник» — підшлункову) за допомогою нагрітого глиняного горщика, повільно рухаючи ним⁶⁹. В

чотирьох кутах фундаменту хати в Жукотині, побудованої в 1885 р., виявили горщики з паперовими грішми та монетами⁷⁰.

Отож, у статті проаналізовано діяльність п'ятнадцяти гончарних центрів Покуття, які функціонували у краї з кінця XIX століття. Серед них не лише Коломия та Кути, історія і діяльність яких досить відома науці, а й менш вивчені Войнилів, Ганнусівка, Кулачківці, Снятин, Тисмениця та інші.

Встановлено, що майстри гончарної справи на Покутті виготовляли різні роди та види кераміки: архітектурно-будівельну (цеглу, черепицю, декоративні вставки, розетки, облицювальні плитки), для обладнання житла (кахлі, попільниці, вазони), посуд (горщики, дзбанки, баньки, двійнята, ринки, плесканки, калачі тощо), культові та обрядові предмети (свічники-поставники, свічники-трійці) та іграшки. Відтак, названо основні центри з виготовлення цегли та черепиці, кахель, посуду та інших виробів. За технологією виготовлення кераміку Покуття можна поділити на такі види: димлену, теракотову, вкриту поливою, мальовану (майоліку). Центрами з виготовлення димленої кераміки є Кути, Кулачківці, Войнилів і Тисмениця. Теракотову кераміку виробляли в Ганнусівці, Войниліві, Кутах та Коломії. Теракотовою і димленою керамікою великих розмірів (йдеться про «сагани» для зберігання води або горщики «на оказію») славилися гончарі Кулачківців та Войнилова. Виявлено горщики різного розміру та призначення з кількох центрів (для приготування кулеші, голубців, рідких страв, узвару, куті). Найбільші полив'яні миски виготовляли гончарі Войнилова і Тисмениці. Кути і Коломия є основними центрами з виробництва мальованої кераміки на Покутті. Фон виробів з цих осередків здебільшого білого, рідше — брунатного кольору.

В оздобленні виробів гончарі застосовували техніки ритуння, ріжкування, фляндрування, крайкування, лискування, розпис кольоровими ангобами, рідше — штампування і рельєф. Витончені фляндровані смуги вкривають плічка коломийських баньок і дно та боки мисок, а вінця кутських дзбанків та горщиків — лінії брунатної поливи. Лише деякі предмети прикрашали рельєфом (Войнилів). «Пас-

Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Марії Пилип'як, 1934 р. н.

⁷⁰ ПМА. Записано 9.07.2013 р. в с. Жукотин Івано-Франківської обл. від Параскевії Лазаренко, 1933 р. н.

⁶⁴ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка Івано-Франківської обл. від Параскевії Сенькович, 1931 р. н.; Параскевія Сенькович згадувала про своє весілля 1954 року.

⁶⁵ ПМА. Записано 11.07.2014 р. в с. Вільшаниця Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл. від Ганни Мазур, 1930 р. н.

⁶⁶ ПМА. Записано 9.07.2013 р. в с. Жукотин Івано-Франківської обл. від Параскевії Лазаренко, 1933 р. н.

⁶⁷ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Гавриляк Івано-Франківської обл. від Стефанії Шушваль, 1943 р. н.

⁶⁸ ПМА. Записано 6.07.2013 р. в с. Пилипи Івано-Франківської обл. від Ольги Трохимчук, 1933 р. н.

⁶⁹ ПМА. Записано 5.07.2013 р. в с. Джурків Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. від Василини Герман, 1932 р. н.; Записано 6.07.2013 р. в с. Баб'янка

портом» в декорі снятинських баньок є жовті плями з двома-трьома вертикальними пасмами на брунатному тлі, у войнилівських двійнят — тонкий білий геометричний або рослинний орнамент на цеглястих плічках. Для предметів лише одного осередку (Войнилів) характерне гладження теракотової поверхні. Майстри майоліки володіли цілим арсеналом традиційних мотивів і елементів геометричного та рослинного характеру, менше трапляється зображень птахів, риб, сюжетних композицій. Розглянуто зразки продукції і деяких сучасних підприємств з виробництва кахель та посуду. Проаналізовано й окремі групи кераміки, яку покутями використовували у звичаях та обрядах.

В результаті пошукової роботи вдалося виявити, як мешканці краю називали глиняні вироби, для яких потреб застосовували, місця добування глини, шляхи придбання і ринки збуту виробів тощо. На основі архівних джерел, музейних збірок з України та Польщі, приватних колекцій та експедиційних матеріалів введено у науковий обіг ряд імен гончарів та низку унікальних глиняних пам'яток.

Умовні скорочення

ЦДІАУ, м. Львів — Центральний державний історичний архів України, м. Львів

ДЕМВ — Державний Етнографічний музей у Варшаві

ЕМК — Етнографічний музей Кракова

КГШ — Коломийська гончарна школа

МЕ — Музей етнографії

МЕХП — Музей етнографії і художнього промислу

МІМК — Музей історії міста Коломиї

МІМТ — Музей історії міста Тисмениці

МІСВЗТ — Музей історії села та визвольних змагань ім. Романа Шухевича в Тишківцях

МСНВК — Музей Стриганецького НВК

НМК — Національний музей Кракова

НМНМГП — Національний музей народного мистецтва Гуцульщини і Покуття

ННВК — Незвиський НВК

ТОКМ — Тернопільський обласний краєзнавчий музей

1. ЦДІАУ, м. Львів. — Ф. 201. — Оп. 4а. — Од. зб. 898. — Арк. 1, 5, 5а, 8а.
2. ЦДІАУ, м. Львів. — Ф. 201. — Оп. 4а. — Од. зб. 2570.
3. ДЕМВ. РМЕ. Dep. 1074.

4. ЕМК. МЕК 4349.
5. МЕ. НК-28.КВ 12750.
6. МЕХП. ЕП 45782.
7. МЕХП. ЕП 45781.
8. МЕХП. ЕП 45778.
9. МЕХП. ЕП 84472.
10. МЕХП. ЕП 45780.
11. МЕХП. ЕП 45777.
12. МЕХП. ЕП 45779.
13. МЕХП. ЕП 45785.
14. МЕХП. ЕП 45776.
15. МЕХП. ЕП 46801.
16. МЕХП. ЕП 46803.
17. МЕХП. ЕП 45751.
18. МЕХП. ЕП 45736.
19. МЕХП. ЕП 45730.
20. МЕХП. ЕП 45753.
21. МЕХП. ЕП 45723.
22. МЕХП. ЕП 45765.
23. МЕХП. ЕП 45673.
24. МЕХП. ЕП 45683.
25. МЕХП. ЕП 45676.
26. МЕХП. ЕП 45675.
27. МЕХП. ЕП 45661.
28. МЕХП. ЕП 45845.
29. МЕХП. ЕП 45838.
30. МЕХП. ЕП 66568.
31. МЕХП. ЕП 45883.
32. МЕХП. ЕП 45914.
33. МЕХП. ЕП 45869.
34. МЕХП. ЕП 45878.
35. МЕХП. ЕП 45874.
36. МЕХП. ЕП 45917.
37. МЕХП. ЕП 5076.
38. МЕХП. ЕП 45829.
39. МЕХП. ЕП 46887.
40. МЕХП. ЕП 46866 1/2.
41. МЕХП. ЕП 46888.
42. МЕХП. ЕП 46746.
43. МЕХП. ЕП 46747.
44. МЕХП. ЕП 46749.
45. МЕХП. ЕП 46827.
46. МЕХП. ЕП 46885.
47. МЕХП. ЕП 46980.
48. МЕХП. ЕП 46902.
49. МЕХП. ЕП 61200.
50. МЕХП. ЕП 61199.
51. МЕХП. ЕП 67668.
52. МЕХП. ЕП 67678.
53. МІМК. МІК 15723. Р-197.
54. НМК. NМК 2230.
55. НМК. NМК 2161.
56. НМНМГП. Інв. № 137. Кр-96.
57. НМНМГП. Інв. № 171/27. Кр.-130/27.
58. НМНМГП. Експозиція.
59. НМНМГП. КМГ-42. Кр. 71.

60. НМНМГП. Інв. № 116. Кр-75.
61. ТОКМ. Експозиція.
62. Андрухів І. Тисмениця / І. Андрухів, С. Гаврилук. — Івано-Франківськ, 2008.
63. Баран Р. Кераміка, вироби з сиру / Романа Баран // Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини. — Київ, 1991. — С. 86—112.
64. Баран Р. Коломия — центр гончарства / Романа Баран // Українське гончарство. Науковий збірник за минулі літа. — Київ ; Опішне, 1993. — Кн. 1. — С. 289—293.
65. Баран Р. Розвиток гончарства селища Кути Косівського району Івано-Франківської області / Романа Баран // Народне мистецтво. — 2011. — № 1—4. — С. 98—101.
66. Баран Р. Кераміка / Романа Баран // Національний музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. — Коломия, 2011. — С. 18—21.
67. Баран Р. Коломия — центр гончарства / Романа Баран // Історико-етнографічне та мистецьке життя Покуття: минуле і сьогодення. — Коломия, 2013. — С. 80—89.
68. Баран Р. Генеза коломийського гончарства: народного і професійного на промисловій основі / Романа Баран, Наталя Олійник // Народні художні промисли України: історія, сьогодення, перспективи. — Київ, 2016. — С. 241—248.
69. Бойчук Б. Коломия — центр покутського гончарства / Богдан Бойчук // Мистецтвознавство'99. — Львів, 1999. — С. 93—102.
70. Бойчук Б. До історії народного мистецтва Покуття / Богдан Бойчук // Народознавчі зошити. — 1999. — № 4. — С. 538—551.
71. Бойчук Б. Народне декоративне мистецтво Покуття ХІХ—ХХ століття (Історія. Типологія. Художні особливості) : дис... канд. Мистецтвознавства / Богдан Бойчук. — Івано-Франківськ, 2000. — 160 с.
72. Вистава домашнього промислу в Коломій під протекторатом Їх ц. к. Високости Архикн. Кароля Франца Йосифа і Архикнягині Зити в днях 21—30 вересня 1912 р. Каталог. — Коломия, 1912. — 32 с.
73. Глушко М. Етнографічне районування України: стан, проблеми, завдання (за матеріалами наукових досліджень другої половини ХХ — початку ХХІ століть) / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету. Серія історична. — 2009. — Вип. 44. — С. 179—214.
74. Головацький Я. О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галичине и северо-восточной Венгрии / Яков Головацький. — С-Петербург, 1877.
75. Грабовецький В. Історія Коломій. З найдавніших часів до початку ХХ ст. / Володимир Грабовецький. — Коломия, 1996.
76. Гургула І. Народне мистецтво західних областей України / Ірина Гургула. — Київ, 1966.
77. Жерела до історії України-Руси. Описи королівщин в руських землях ХVІ віку, видані під редакцією М. Грушевського. — Львів, 1900. — Т. ІІІ.
78. Забашта Р. Гончарний промисел Коломій / Ростислав Забашта. // Українське гончарство. Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. — Кн. 3. — Опішне, 1996. — С. 187—192.
79. Івашків Г. Декор української народної кераміки ХVІ — першої половини ХХ століть / Галина Івашків. — Львів, 2007.
80. Івашків Г. Василь Шостопапець і кераміка Сокаля. Альбом. / Галина Івашків. — Львів, 2007.
81. Івашків Г. Шевченкіана в українській кераміці ХІХ — початку ХХІ століття / Галина Івашків // Народознавчі зошити. — 2014. — № 6. — С. 1165—1188.
82. Історія міст і сіл УРСР. Івано-Франківська обл. — Київ, 1971.
83. Кафарський В.І. Угорники: Етноісторичний нарис / В.І. Кафарський. — Івано-Франківськ, 2011.
84. Кирчів Р. Історико-етнографічні райони України та етнографічні групи українського народу. Етнографія України. Навчальний посібник / Роман Кирчів. — Львів, 2004.
85. Кирчів Р. Історіографія етнографічного дослідження Покуття / Роман Кирчів // Народознавчі зошити. — 2015. — № 1 (121). — С. 70—90.
86. Колупаєва А. Українські кахлі ХІV — початку ХХ століть. Історія. Типологія. Іконографія. Ансамблевисть / Агнія Колупаєва. — Львів, 2006.
87. Лащук Ю.П. Гуцульська кераміка / Юрій Лащук. — Київ, 1956.
88. Лащук Ю. Косівська кераміка / Юрій Лащук. — Київ, 1966.
89. Лащук Ю. Українські гончарі / Юрій Лащук. — Київ, 1968. — С. 32—36.
90. Лащук Ю. Покутська кераміка / Юрій Лащук. — Опішне, 1998.
91. Лащук Ю. «Австрійські часи» в малюнках покутських гончарів / Юрій Лащук // Український Керамологічний Журнал. — 2001. — № 2. — С. 17—23.
92. Лащук Ю. Сакральні сюжети і мотиви в гончарстві Покуття / Юрій Лащук, Інна Лобурак // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1995. — Опішне, 1996. — Кн. 3. — С. 274—285.
93. Лобурак І. Сакральні сюжети і мотиви в гончарстві Покуття / І. Лобурак, З. Терлецький // Народне мистецтво. — 1997. — № 1. — С. 52—53.
94. Матейко К.І. Українська народна кераміка / К.І. Матейко // Довідник по фондах Українського державного музею етнографії та художнього промислу Академії наук УРСР. — Київ, 1956. — С. 24—25.
95. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей Української РСР ХІХ—ХХ ст. Історико-етнографічне дослідження / К.І. Матейко. — Київ, 1959.
96. Монолатій І. Цісарська Коломия. Драма на три дії з життя другого міста Галичини габсбурзької доби. — Івано-Франківськ, 2010.

97. Нога О. Кераміка Галичини кінця ХІХ — початку ХХ ст. в контексті міжнародних зв'язків. Контакти і взаємовпливи / Олесь Нога, Ростислав Шмагало. — Львів, 1994.
98. Остапович В. Нариси з історії села Ганнусівка / Василь Остапович. — Харків, 2012.
99. Паньків М. Покуття / М. Паньків. // Жовтень. — 1987. — № 2. — С. 100—104.
100. Слободян О.О. Гуцульські миски середини ХІХ — початку ХХ ст. / О.О. Слободян // Народна творчість та етнографія. — № 2 (204). — 1987. — Березень-квітень. — С. 49—52.
101. Слободян О.О. Кутське гончарство кінця ХІХ—ХХ століття / О.О. Слободян // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — № 1 (211). — С. 199—204.
- 101а. Стефаниківський край Черемошу і Пруту... Снятинщина. Історико-етнографічний нарис. — Снятин; Івано-Франківськ; Львів, 2014.
102. Станкевич М. Українське художнє дерево / Михайло Станкевич. — Львів, 2002.
103. Станкевич М. Художня кераміка // Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. — Львів, 1992. — С. 77—85.
104. Стародавнє населення Прикарпаття і Волині (доба первіснообщинного ладу). — Київ, 1974.
105. Харитон В. Стриганці. Сторінки історії / В. Харитон. — Івано-Франківськ, 2012.
106. Художня кераміка західних областей Української РСР / автор вст. ст. і упор. К.І. Матейко. — Київ, 1962.
107. Шмагало Р. Перша в Україні (до історії розвитку Коломийської гончарної школи) / Р. Шмагало // Вісник ЛАМ. Декоративно-ужиткове та образотворче мистецтво: історія, теорія, практика / Ростислав Шмагало. — Львів, 1991. — Вип. 5. — С. 56—62.
108. Шмагало Р. Тримав на собі цілу школу (Валер'ян Крицінський) // Науково-мистецький вісник: Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва ім. І. Труша. Додаток до журналу «Образотворче мистецтво» / Р. Шмагало. — 2002. — № 1. — С. 14—15.
109. Шмагало Р. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ ст. (структурування, методологія, художні позиції) / Ростислав Шмагало. — Львів, 2005.
110. Шухевич В. Гуцульщина / Володимир Шухевич. — Ч. I—II. — Львів, 1899.
111. Bata A. Ceramika pokucka ze zbiorów Aleksandra Rybickiego w Muzeum Historycznym w Sanoku / A. Bata. — Rzeszów, 1990.
112. Gajerski S.F. Garncarze na terenie Rusi Czerwonej w XVI wieku / S.F. Gajerski // Rocznik Przemyski. — Przemysł, 1970. — Т. XIII—XIV.
113. Katalog działu etnograficznego. — Lwów, 1894.
114. Katalog Kraiowej wystawy Rolniczej i Przemysłowej we Lwowie 1877. — Lwów, 1877.
115. Katalog przedmiotów wystawy etnograficznej w Kołomyi. — Lwów, 1880.
116. Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny / O. Kolberg. — Kraków, 1882. — Т. I.
117. Kołaczkowski J. Wiadomości dotyczące się przemysłu i sztuki dawnej Polsce / J. Kołaczkowski. — Kraków, 1888. — S. 178—180.
118. Kołomyja // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. — Т. IV. — S. 283—286.
119. K.R. Ś. P. Karol Słowicki (garncarz kołomyjski) // Przegląd ceramiczny. — 1911. — Т. XI. — S. 268—269.
120. Księga adresowa Polski. — Warszawa, 1929.
121. Mardyrosiewicz B. Szkoła garncarska w Kołomyi / Bohdan Mardyrosiewicz // Świat. Dwutygodnik ilustrowany. — Rocznik Czwarty. — Kraków, 1891. — S. 325—334.
122. Powzeczna Wystawa Krajowa we Lwowie w 1894 r. — Kraków, 1896.
123. Pracownia form kaflarskich w Krajowej szkole garncarskiej w Kołomyi // Przemysł ceramiczny. — № 9. — 1.04. 1911. — S. 107—108.
124. Przewodnik informacyjny po Wystawie etnograficznej urządzony w Tarnopolu na cześć przybycia jego Ces. Wysokości Arcyksięcia Rudolfa / ułożył Karol Falkiewicz. — Tarnopol, 1887.
125. Seweryn T. Pokucka majolica ludowa / T. Seweryn. — Kraków, 1929.
126. Szrajberówna W. Pokucka ceramika ludowa (Odbitka z «Kurjera Lwowskiego») / W. Szrajberówna. — Lwów, 1931.
127. Tarnowski S. Z Kołomyi. Do pana Władysława Przybysławskiego / S.Z. Tarnowski // Przegląd Polski. — Rok XV. — Т. 58. — Kraków, 1880.
128. Tucholska K. Huculszyzna. Ceramika pokucka w kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie / K. Tucholska, B. Kostuch. — Kraków, 2008.
129. Wajgel L. Rys miasta Kołomyi / Wajgel L. — Kołomya, 1877.
130. Wystawa Krajowa Rolnicza i Przemysłowa // Tydzien. — Lwow, 1877. — № 23.
131. Wystawa etnograficzna Pocucia w Kołomyi przez Marcetego Turkawskiego. — Kraków, 1880.
132. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org> — (назва з екрана).
133. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://kupchanko-mm.livajournal.com/tag/Покуття> — (назва з екрана).
134. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Отинія> — (назва з екрана).
135. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ugomyky.org.ua> — (назва з екрана).
136. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://ua-made.com.ua> — (назва з екрана).
137. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://cudesa.net> — (назва з екрана).

138. Баран Р. Літопис гончарного виробництва стародавньої Коломиї [Електронний ресурс] — Режим доступу: hutsul.museum — (назва з екрана).

Додаток

СПИСОК ГОНЧАРІВ⁷¹

№	Ім'я, прізвище	Роки життя	Перша згадка про заняття гончарством		
1.	Іван Лавринович		1840		
2.	Габріель Просим'як (дружина Марія)		1840		
3.	Іван Кусень (дружина Євдокія)	(1818—?)	1840		
4.	Олексій Просим'як		1840		
5.	Іван Паулюш		1840		
6.	Яким Паулюш		1840		
7.	Михайло Кусень (дружина Софія)		1840		
8.	Семен Кусень (дружина Анастасія)		1840		
9.	Пантелеймон Бортник	(1792—1842)	1840		
10.	Іван Рибій (дружина Анна)		1840		
11.	Теодор Просим'як (син Іван)		1840		
12.	Павло Грешків		1840		
13.	Василь Лавринович (дружина Марія)		1840		
14.	Іван Лавринович		1840		
15.	Тимофій Бойко	(1794—1840)	1840		
16.	Іван Паулюш		1840		
17.	Яким Паулюш		1840		
18.	Іван Лаврій (дружина Магдалена)		1840		
19.	Іван Дурбак		1840		
20.	Теодор Малинович (дружина Марія)		1840		
21.	Микола Кусень		1840		
22.	Павло Рибій (дружина Анастасія)		1840		
23.	Георгій Фйолук? (дружина Анастасія)		1840		
24.	Андрій Просим'як		1840		
25.	Василь Просим'як	(1819—?)	1840		
26.	Іван Просим'як		1840		
27.	Олексій Кусень (дружина Марія; 1777—1842)		1840		
28.	Григорій Кусень (дружина Марія)		1840		
29.	Іван Солтис		1840		
30.	Іван Ярмелюк?		1840		
31.	Микола Бортник		1840		
32.	Василь Лавринів		1840		
33.	Захар Ганич		1840		
34.	Андрій Рибій		1840		
35.	Теодор Недзвідж		1840		
36.	Георгій Фйолук (?)		1840		
37.	Павло Рибій		1840		
38.	Семен Дурбак		1840		
39.	Пантелеймон Паулюш		1840		
40.	Степан Рибій (дружина Марія)		1841		
41.	Кирило Смеречинський (дружина Марія)		1841		
42.	Яків Рибій (дружина Анна; 1791—1841)	(1776—1846)	1841		
43.	Степан Рибій (дружина Тетяна)		1841		
44.	Олексій Рибій		1841		
45.	Василь Рибій (дружина Софія)		1841		
46.	Іван Бортник (дружина Євдокія)		1841		
47.	Пантелеймон Белей		1841		
48.	Пантелеймон Белей (дружина Катерина; 1820—1842)		1841		
49.	Антон Бортник (дружина Анастасія)		1841		
50.	Павло Грещух (?)		1841		
51.	Іван Лавринів		1842		
52.	Тимофій Лавринів		1842		
53.	Матвій Лавринів	(1816—?)	1842		
54.	Олексій Кусень (дружина Тереза)		1842		
55.	Микола Соколовський		1842		
56.	Михайло Рибій		1842		
57.	Василь Лаврій		1842		
58.	Михайло Недзвідж (дружина Євдокія)		1842		
59.	Микола Лаврій (дружина Пракседа)	(1795—1843)	1842		
60.	Габріель Просим'як (дружина Анастасія)		1842		
61.	Павло Рибій (дружина Марія)		1842		
62.	Максиміліан Туркевич		1842		
63.	Микола Паулюш		1842		
64.	Михайло Ганич	(1794—1842)	1842		
65.	Іван Недзвідж		1842		
66.	Григорій Белей (дружина Анастасія)		1842		
67.	Теодор Белей		1842		
68.	Габріель Недзвідж		1842		
69.	Еліас Недзвідж (дружина Пелагея)		1842		
70.	Семен Недзвідж (дружина Марія)		1842		

⁷¹ Список складено за записами метричних книг Войнилова у ЦДІАУ, м. Львів (1840—1856 рр.) та інших джерел (1929—1930-ті рр.).

71. Степан Белей	1842	111. Пантелеймон Федюшка	1856
72. Олексій Піщик	1842	112. Михайло Мідіцький [?]	1856
73. Григорій Дурбак	1842	113. М. Бойчук	1929
74. Микола Рибій (1782—1842)	1842	114. Т. Белей	1929
75. Василь Рибій (дружина Пелагея)	1842	115. П. Кусень	1929
76. Василь Дурбак (дружина Пракседа; 1792—1842)	1842	116. Г. Лаврій	1929
77. Матвій Солтис	1842		
78. Микола Просим'як	1843	<i>Halyna Ivashkiv</i>	
79. Василь Недзвідж	1843	POTTERY FROM POKUTTYA:	
80. Теодор Бойко	1843	CERAMIC CENTRES, AUTHORS,	
81. Василь Гарматій ^(?)	1843	TYOLOGY AND ARTISTIC PECULIARITIES	
82. Іван Грешків	1843	OF THE EARTHENWARE	
83. Микола Самотолка [?]	1843	The activity of ceramic centers in Pokuttya, which have been	
84. Григорій Соколовський ^(?)	1843	functioning in this region since late 19th century, is analyzed in	
85. Максим Паулюш (дружина Софія)	1843	the article. Among them there are not only Kolomyia and Kuty,	
86. Іван Туркевич	1843	but also Voynyliv, Hannusivka, Kulachkivtsi, Sniatyn, Tysme-	
87. Дмитро Дурбак	1843	nytsia etc. The authors of earthenware from these places made	
88. Матвій Лаврінович [?]	1843	a considerable contribution into the development of Ukrainian	
89. Іван Паулюш	1843	arts and crafts. Besides that, the paper examines samples of	
90. Пантелеймон Кусень	1843	earthenware produced by some contemporary ceramic plants	
91. Микола Лаврій (1803—1843)	1843	that manufacture tiles and crockery. On the basis of archive	
92. Семен Белей	1843	sources, museum and private collections as well as materials	
93. Яків Гришків	1843	from expeditions the author has determined typology of the	
94. Іван Олійник (дружина Пракседа; 1780—1843)	1843	earthenware, characterized their artistic peculiarities, and intro-	
95. Іван Просим'як (дружина Текля)	1844	duced a number of potters' names and unique ceramic items	
96. Петро Панціжник ^(?)	1844	into scholarly studies for the first time.	
97. Степан Дуркало (дружина Магдалена)	1844	Keywords: Pokuttya, ceramic centres, authors, earthenware,	
98. Іван Новосельський (дружина Марія; 1825—1846)	1846	typology, artistic peculiarities.	
99. Матвій Туркевич (1785—1846)	1846		
100. Тимофій Дурбак (1813—1846)	1846	<i>Галына Ивашкив</i>	
101. Гнат Кусень (дружина Анна)	1846	ГОНЧАРСТВО ПОКУТЬЯ:	
102. Василь Бортник	1846	ЦЕНТРИ, МАСТЕРА, ТИПОЛОГИЯ	
103. Матвій Лавринів (дружина Пелагея; 1813—1846)	1846	И ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ	
104. Євстахій Солтис	1846	ОСОБЕННОСТИ ИЗДЕЛИЙ	
105. Михайло Солтис	1846	В статье проанализировано деятельность гончарных	
106. Григорій Паулюш	1846	центров Покутья, которые функционировали в крае с	
107. Іван Недзвідж (дружина Пелагея)	1847	конца XIX века. Среди них не только Коломыя и Куты,	
108. Василь Бортник	1847	но и Войнылов, Ганнусивка, Кулачковцы, Снятын, Тис-	
109. Василь Лаврій	1856	меница и другие, мастера которых внесли весомый вклад	
110. Теодор Гришків	1856	в развитие украинского декоративно-прикладного ис-	
		кусства. Рассмотрены образцы продукции и некоторых	
		современных предприятий по производству изразцов и	
		посуды. На основании архивных источников, музейных	
		собраний, частных коллекций и экспедиционных мате-	
		риалов определено типологию глиняных изделий, оха-	
		рактировано их художественные особенности, введено	
		в научный оборот целый ряд имён гончаров и уникаль-	
		ных памятков.	
		Ключевые слова: Покутье, гончарные центры, мастера,	
		глиняные изделия, типология, художественные особенности.	